
Arvosteluja

Pohjanlahden itäpuolen keskiaika

Kari Tarkiainen: Ruotsin Itämaa. Esihistoriasta Kustaa Vaasaan. Suomen ruotsalainen historia 1. Svenska litteratursällskapet i Finland, 2010. 331 s.

Kansallisarkiston emerituspääjohtaja Kari Tarkiainen on kirjoittanut hyvin miellyttävän ja opettavaisen kirjan *Ruotsin Itämaa*. Teos on käänös Tarkiaisen ruotsinkielisestä teoksesta *Sveriges Österland*¹, mutta tässä suomenkielisessä versiossa on otettu huomioon alkuteoksen saamia kommentteja ja arvostelua. Teos on osa kolmiosaista Suomen historiaa käsittelevää sarjaa, jonka nyt arvioitava ensimmäinen teos kattaa esihistorian ja keskiajan 1500-luvulle asti.

Nykyisin on aika yleistä, että oman synteetimäisen tai uusia uria avaavan tekstin ohessa ja välissä esitetään laajasti vanhempaa tutkimusta – myös oman käsityksen vastaista ja vanhentunutta. Näin Tarkiainen onnistuneesti tekee. ”Historiankirjoituksen historia” nivoutuu uuteen tekstiin ja tulee myös itsessään mielenkiintoisemmaksi. Kun historiankirjoituksen historia julkaistaan erikseen, se jää usein vähälle yleisölle. Siihen tutustuminen kuitenkin mitä parhaiten aukaisee silmiä sille todellisuudelle,

että ymmärrys muuttuu ajan kuluessa, historianymmärrys ja itseymmärrys siinä samalla.

Samoin kuin Tarkiaisen monet aiemmat tutkimukset – etenkin suomalaisten venäläiskäsityksiä koskeva *Se Wanha Wainooja*², *Finnarnas historia i Sverige*³ ja Alopaeus-tutkimukset⁴ – myös *Ruotsin itämaa* osoittaa laajaa ja tarkkaa arkistojen tuntemusta ja käyttöä. Arkistomieheltä tämä ei tietenkään ole yllätys.

Teoksen johdantoluvussa asetetaan perustavanlaatuisen kysymys: mikä tekee identiteetin? Ongelman esiin nostaminen onkin aiheellista, kun sarjan nimi viittaa tavanomaisesti tulkiten kieleen identiteetin rakentajana. Luvussa käsitellään lyhyesti etnisyyttä ja kielen roolia. Tärkeä päätelmä on, ”että kielellisellä identiteetillä on Suomessa alkuaan ollut melko vähäinen arvo maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön silmissä [...] aikana, jota kuvataan tässä kirjassa” (s.13). Päätelmän sijainti teoksen alussa tuntuu tosin vievän pohjan seuraavalta tekstiltä. Kannattaako sitten kirjoittaa ruotsinkielisten historiaa tältä ajalta? Tarkiaisen vastaus ”kyllä” tulee historiankirjoituksen historiasta (s. 49): kielitaistelu, jota nyt on käyty parisataa vuotta ja joka näyttää jatkuvan edelleen, nosti esiin kysymyksen ruotsinkielisten ”alkuperäisyydestä” Suomessa. Tarkiaisen teos pyrkii ratkaisemaan kiistan, mitä on pidettävä kunnioitettavana tavoitteena ja vakuuttavana ratkaisuna.

Luvussa ”Muinaisaika” kuvataan esihistoriallisia muuttovirtauksia uusimpien tutkimusten perusteella, ja tiedon pohjalla oleva lähdeaineisto esitetään pätevästi ja sujuvasti. Meren merkitys korostuu, mikä ilmeisesti johtuu Ruotsin puolelle yltävästä kokonaisfokuksesta. Tosin suomalaiskansallisetkin esitykset ovat painottuneet viime aikoina samalla tavalla.

Jo tässä yhteydessä on otettava kantaa myös teoksen kuvitukseen.

1. Kari Tarkiainen (2008) *Finlands svenska historia 1: Sveriges österland. Från forntiden till Gustav Vasa*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland; Stockholm: Atlantis, 2008.

2. Kari Tarkiainen (1986) *Se vanha vainooja. Käsitukset itäisestä naapurista livana Julmasta Pietari Suureen*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

3. Kari Tarkiainen (1990) *Finnarnas historia i Sverige 1: Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*. Helsinki: Suomen historiallinen seura; Kari Tarkiainen (1993) *Finnarnas historia i Sverige 2: Inflyttarna från Finland och de finska minoriteterana under tiden 1809–1944*, Helsingfors: Finska historiska samfundet.

4. Kari Tarkiainen (1985) *Porvoon piispa Magnus Jacob Alopaeus 1743–1818*. Helsinki: Suomen historiallinen seura; Kari Tarkiainen (2009) *Valtakunnan vaihdos 1809. Ajan tuntoja Alopaeuksen pappissuvun papereissa*, SKS. Toimituksia 1206. Helsinki.

Kuvia ja karttoja on vähän, mutta tarpeeksi. Ei ole onneksi ollut tarkoitus julkaista ”selailuteosta”. Kuvat on valittu huolella, mutta julkaisukokoja, rajauksia ja värien käyttöä voidaan kyseenalaistaa: Onko Kuhmoisten löytö todella suuren kuvakoon arvoinen? Onko todella ollut tarpeen tai järkevää esittää kampakeraaminen astia värikköinä, mutta pronssikauden hautaröykkiö tai Sulkavan linnavuori hämäränä mustavalkokuvana? Miksi kivikirveet ovat värikuvina, mutta miekat mustavalkokuvina?⁵ Yleensä kuvat ovat toki riittävän suuria, joten niistä saa selvää.

Kartat on piirretty tarkasti, ja niissä on esitetty harkitun vähän yksittäisiä tietoja. Tästä suuri kiitos: karttoja on helppo lukea. Karttojen ja kuvien kuvatekstit ovat informatiivisia, ja ne tukevat päätekstiä. Yksi suuri puute kuitenkin on: miksi niiden lähdetietoja ei ole esitetty kuvatekstissä suoraan? On hyvin vaikeaa etsiä niitä kirjan lopussa olevasta luettelosta, joka sekini on varsin hämärästi esitetty. Liittykö tämä jotenkin siihen kummalliseen luuloon, että lähdeviitteet heikentäisivät teoksen myyvyttä?

Toinen pääluke käsittelee ”ruotsalaisten” tuloa Suomeen. Pitkä ja hauska kirjotettu katsaus aiheen historiankirjoitukseen on hyvin mielenkiintoinen ja valaiseva. Veriryhmä- ja DNA-tutkimuksen avulla tehtyyn tulkintaan otetaan kantaa. Tarkiaisen oma käsitys (s. 60–61) on, että uudet tutkimussuunnat ovat vielä niin alkuvaiheissa, että niiden tuloksilla ei vielä voi ”ruotsalaisuutta” ratkaista. Ne tukevat tällä hetkellä uusinta historiantulkintaa, jota edustavat Jouko Vahtola ja Henrik Meinander. Nykyruotsalaisuus on vasta 1200-luvun jälkeen syntyntä.

Niin tässä luvussa kuin koko kirjassa on harmillisesti painettu lähdeviitteet tekstin perään, alkaen numerosta 1 luvuittain. Kiinnostuneen lukijan kannalta tämä on hy-

vin vaivalloista. Viitteiden oikea paikka on sivun alareunassa. Siinä ne konkreettisesti liittyvät itse tekstiin, mikä onkin niiden tarkoitus. Eivät ne lukijoita karkota. Innokaiden lukua ne helpottavat ja välipitämättömät osaavat kyllä jättää ne lukematta.

Seuraava pääluke on saanut otsikon ”Ristiretket”. Siinä käydään läpi suomalaisten oloja ennen Ruotsista tehtyjä sotaretkiä. Ruotsalaisten tulo Suomeen tapahtui kuitenkin enimmäkseen rauhanomaisesti, mitä seuraavassa luvussakin korostetaan. Niinhän tosiasiassa suurin osa saksalaistenkin *Drang nach Ostenia* tapahtui.

Tarkiaisen käy keskustelua varhemman tutkimuksen kanssa, ja hän ottaa kantaa intohimojakin herättävään kysymykseen, tehtiinkö Suomeen ristiretkiä (s. 154). Itägöötanmaan suuri painoarvo koko valloitusprosessissa on hyvin perusteltu ja uskottava.

Luvun suuri ongelma on, että ristiretken käsitettä ei ole määritelty. Toisaalla puhutaan paavin bulasta ristiretkitatuksen antamisesta jollekin sotaretkelle, jossain toisessa paikassa puhutaan pakanoita vastaan käydyistä sodasta. Yhtäällä taas ristiretki on vain jokin näihin aikoihin tehty sota yleensä.⁶ Käsitteen määritelmä muuttuu. Tällä tavalla luvun sisällöstä on tullut sekava ja sen historiakuva kummallinen. Valitettavasti Tarkiaisen ei ole myöskään paneutunut Christian Krötzlin ”Pietarin ja Paavalin nimessä” -tutkimukseen, vaan sivuuttaa sen todistelun ylimalkaisesti.⁷ Niinpä kerrataan Liivinmaan käännytyksestä Suomen mallina kumoamatta kuitenkaan Krötzlin argumentaatiota. Faktat ovat kyllä pääpiirteiltään oikein, mutta tulkinnassa on jääty valitettavan vanhanaikaiselle kannalle. Tämä kanta kiteytyy sittemmin luvun ”Suomen sulautuminen Ruotsiin” alkupuolella (s. 156).

Valitettavinta on, että käsitteekavuuden takia teksti ei voi kes-

kustella kirkkohistoriallisen tutkimuksen kanssa. Ruotsin ja Suomen historiaa ei saada sijoitetuksi moderniin yleiseen ristiretkihistoriaan. En kiistä, etteikö keskiaikaisissa teksteissä olisi vilahdellut mitä moninaisimmissa tilanteissa idea ristiretkestä, mutta historian-tutkimuksen tehtävän kannalta tiukka käsitteenmäärittely on esityksessä välttämätöntä.

Ns. ristiretkien keskeisestä asemasta teoksessa ja termin epäselvästä käytöstä johtuu aika paljon toistoa. Onko kristillisuus esim. valtionmuodostuksessa niin keskeinen asia, kuin Tarkiaisen ja monet muutkin toteavat (s. 153). ’Kristillinen’ on tärkeä sana, koska se edustaa byrokratiaa ja hallinnon tehokkuutta sitä kautta. Olisiko parempi käyttää esimerkiksi termejä ’kristillinen kirkko’ tai ’kirkollinen’, jolloin ei tarvitsisi miettiä uskosta?

Luvussa ”Ruotsalainen asutus kohtaa suomalaisen maan” selostetaan ruotsalaisten muuttoa Ahvenanmaalle, saaristoon ja manteeen rannikoille. Tavanomaisen asutushistorian verrattuna tietoa tulee paljon, ja teksti on hyvin mielenkiintoista. Eri alueiden erilaisen ja eriaikaisen asutuksen selittäminen selkiyttää kokonaiskuvaa. Kielitieteen ja arkeologian erilaiset

5. Pahin kuvakontrasti: sivun 230 mustavalkoinen kuva kirjavasta kirkkoketekstilistä, jossa varmasti väreillä on ollut suuri merkitys – vs. sivun 247 värillinen kuva Kustaa Vaasan marmorisarkofogista, jonka kultaukset olisivat erottuneet mustavalkokuvastakin. Lisäksi kumpikin kuva on todella ajattelemattomasti ja harhaanjohtavasti rajattu.

6. Esim. s. 99 ristiretki olisi *retki pakanoita vastaan*. Kuitenkin tehdään ristiretki Novgorodia vastaan – Novgorod ei ollut missään tapauksessa pakanallinen, vaan enintään skismaattinen. S. 191 Birgitta ”saarnasi ristiretkä venäläisiä vastaan”!

7. Viitattu vain s. 76, jossa puhutaan Pyhän Erikin legendasta.

tulkinnat Ahvenanmaata koskevassa keskustelussa saavat tilaa, mikä on suomenkieliselle lukijalle erinomaista. Valitettavasti Tarkiaisen ei ilmaise omaa kantaansa (s. 108) – lieneekö tarpeellista varovaisuutta.

Seuraavat kolme päälukua ovat kuin eri säätyjen sovittautumiskuvaukset: aateli luvussa ”Suomen sulautuminen Ruotsiin”, papisto luvussa ”Kirkko – kansainvälinen, ruotsalainen ja suomalainen” ja porvaristo luvussa ”Meren ylittävä verkosto”. Luvut tukevat hyvin edellä olevaa asutusaihetta ja luovat selkeän kuvan historiallisesta tapahtumakulusta. Monikielisyys tulee perustellusti esille ja kertoo mielenkiintoisella tavalla myös populaarista arjen historiasta.

Luku ”Ruotsalainen kielikulttuuri Suomessa”, jossa käsitellään pääasiassa ruotsinkielistä kirjallisuutta, tuntuu irralliselta. Tietysti käsitellyt asiat kuuluvat teoksen piiriin, mutta niiden erillinen esittäminen ei ehkä ollut paras ratkaisu. Olisiko tämä osuus ollut liitettävissä jatkoon? Samat huomiot ja kysymykset kohdistan myös ”Länsi ja itä Suomen kansankulttuurissa” -lukuun.

”Isänmaa Kustaa Vaasan tapaan käsitettynä” -luku sulkee tapahtumahistorian osuuden. Se rakentuu ruotsalaisen 1500-luvun historian ja maantieteen kirjallisuudelle. Aika olikin mitä tuotteliain. Ruotsi vietiin Euroopan tietoisuuteen, voi hyvällä syyllä sanoa. Mutta onko Kustaa Vaasa niin keskeinen henkilö, että luku tulee otsikoida hänen mukaansa?

Teoksen yhteenvetoluku ”Kuinka Ruotsiin liittäminen vaikutti Suomeen?” on selkeä ja johdonmukainen vastaus esitettyyn kysymykseen. Joka kohdassa se ei kuitenkaan vastaa täysin aiemmin esitettyä. Johtopäätelmiksi lukua ei siis pidä sanoa.

Tarkiaisen teos on hyvin ”lukijaystävällinen”, mihin sillä on pyrittykin (s. 10: ”Tämäkin kirja olisi

voitu kirjoittaa huomattavasti teoreettisemmin, mutta se olisi samalla tullut vaikeammin sulatettavaksi ja todennäköisesti myös vanhentunut nopeammin.”). Tulos on onnistunut hyvin – odotan perehtymistä seuraaviin osiin innolla. Myös viitattu kirjallisuus on ”ystävällinen”. Siinä mainitut teokset ovat pääosin helposti saatavissa, monenikäisiä ja suurimmaksi osaksi suomenkielisiä. Lisää tai syvemmän tietoa etsivä löytää helposti reitin. Suuri kiitos siitä.

Tarkiaisen kirja kannattaa lukea tiedon vuoksi.

– AINO KATERMAA

Erilaisuuden määrittely ja sietokyky uuden ajan alun Suomessa

Kustaa H. J. Vilkuna: Katse menneisyyden ihmiseen. Valta ja aineettomat elinolot 1500–1850. Historiallisia Tutkimuksia 253, SKS, Helsinki 2010. 182 s.

Kustaa H. J. Vilkun uusin teos käsittelee epänormaalin määrittelemistä ja siihen liittyvää vallankäyttöä sekä erilaisuuden sietämistä uuden ajan alun Suomessa. Varsin laajaa ja ajankohtaista esivallan, yhteisön ja yksilön suhteen liittyvää aihetta lähestytään neljän näkökulman kautta: marginalisointia tarkastellaan elämänsäkaareen ja ikäkausiiin liittyvien käsitteiden, uniin ja yliluonnollisiin kokemuksiin liittyvän vallankäytön, fyysisesti ja henkisesti sairastuneiden määrittelyn ja hallinnan sekä kansanomaisen huumorin käytön avulla. Teos valottaa kiinnostavasti ja elävästi uuden ajan alun ihmisen

ajattelua poikkeavan ja kielletyn määrittelyn kautta.

Kirjan teemat, näkökulmat ja metodiset valinnat sivuavat erityisesti uutta kulttuurihistoriaa, arjen historiaa, mentaliteettihistoriaa ja historiallista antropologiaa. Vilkuna kokoaa teoksessa yhteen aikaisempien artikkeleidensa tuloksia erilaisuuden ja kielletyn määrittelystä ja säätelystä jäljittäen jatkuvuuksia ja toisaalta vuosisatojen aikana tapahtunutta hidasta muutosta erilaisuuden sietokyvyssä. Norbert Eliasin sivilisaatioteoriaan pohjautuen Vilkuna katsoo, että yhteiskunnassa on uuden ajan alun kuluessa havaittavissa ajautumista suvaitsevuuden suuntaan; erilaisuuden sietokyky kasvoi 1800-luvulle tultaessa (s. 152–164).

Teos toimii nimensä mukaisesti katsauksena menneisyyden ihmisen ajatteluun. Lähteinä toimivat erityisesti tuomiokirjat ja muut oikeudelliset lähteet sekä aiheesta riippuen kirkon asiakirjat, sanomalehdet, oppikirjat, käsikirjoitukset ja kuvat. Juuri monipuolisesta alkuperäisaineistosta poimitut kuvaavat esimerkit ja lainaukset tekevät teoksesta viihdyttävän ja tuovat ajan maailmankuvan lukijan ulottuville.

Vilkuna keskittyy ennen kaikkea niihin, jotka joutuivat poikkeavuutensa tai rikkomustensa takia kruunun toimenpiteiden ja yhteisön kontrollin alaisiksi. Lähestymistapa tuo hyvin esiin, kuinka juuri poikkeavista kertovat lähteet peilaavat normaalia ja siten heijastelevat yhteisöllistä normistoa ja ideaalia. Konfliktien ja marginaalien määrittelyjen kautta kontrolloitiin sosiaalista ympäristöä, juurutettiin virallista normistoa ja uusinnettiin totunnaista moraalijärjestelmää.

Johdannossa korostetaan perinteistä vahvan hierarkkista näkökulmaa ja esivaltojen ja kansan vastakkainasettelua. Vaikka eliitti ja esivallat loivat normit yhtenäistämisen ja kurinalaistamisen henges-

sä, kansa ja ns. kansankulttuuri olivat aktiivisesti vaikuttamassa määrittelyihin ja kontrolloimassa käyttäytymistä esivaltojen rinnalla. Toki tietyntyyppisissä konflikteissa ryhmien vastakkainasettelu korostuu. Silti yksipuolisen akkulturaation ja kansan objektina näkemisen sijaan väestönosien kulttuureja ja normeja sekä niissä tapahtuneita muutoksia voitaisiin tarkastella myös saman spektrin osana ja interaktionaalisesta näkökulmasta.

Teos jakautuu teemojen mukaan neljään osaan, joissa keskiössä ovat marginalisointiprosessit, erilaisuuden ja kielletyn tunnusmerkit ja poikkeavaan suhtautuminen. Ensin tarkastelun kohteina ovat erityisesti ikään liittyvät normit, rajapyykit ja iän marginaalit, lapsuus ja vanhuus. Vilkun mukaan juuri ikä oli yksi merkittävimmistä marginalisovista tekijöistä: kiistatta lapsen ja vanhuksen yhteisöllinen asema, valta ja hoidon tarve poikkesivat työkikäisen vastaavista.

Käsitys ihmisen ikäkausista rakentui ideaalisen elämänportaikoon muotoon, jossa ihminen kulki metaforisesti lapsuuden kevään ja nuoruuden kesän kautta elämänsä sadonkorjuu-aikaan, kunnes talvinen vanhuus ja lopulta kuolema sammuttivat elämänliekin. Käytännössä kuitenkin henkilön terveys ja työkyky näyttäytyvät marginalisoinnin kannalta oleellisemmiltä iän ja vuosikymmenten saavuttamisen sijaan.

Toisessa luvussa tarkastellaan käsityksiä unien ja näkyjen suhteesta todellisuuteen. Ajan maailmankuvaan kuuluivat maagiset ja holistiset selitykset ja tuonpuoleisen läsnäolo. Terveiden ihmisten mielikuvitukselliset kokemukset käsitettiin totena, mikäli ne sopivat yleisesti hyväksytyyn muottiin. Lyhyt psykohistoriallinen ja maailmankuvaa valottava luku tavoittaa keskeisiä piirteitä ajan mentaliteetistä, mutta teoksen pääteema eli marginalisointiprosessi jää kuitenkin sivuun.

Mielisairaat, kehitysvammaiset ja tartuntatautiset olivat kiistatta yhteiskunnan marginaalin äärellä, jonka määrittelyllä tuotettiin ja uusinnettiin normaalia ja ideaalista tilaa. Sairaiden ja poikkeavien tunnistamiseen, merkitsemiseen ja kohteluun keskittyvä kolmas luku onkin tärkeä kontribuutio varsin vähän tutkittuun aiheeseen ja tarjoaa samalla suuntaa lisätutkimukselle.

Erilaisiin kohdistetuista toimenpiteistä teoksessa käsitellään erityisesti pakkokeinoja eli hospitaaleihin lähettämistä ja eristämistä, jotka Vilkuna esittää varhemman yhteiskunnan keinoiksi käsitellä vaaraa ja pelkoa aiheuttavia ”viallisia”. Myöhemmin teoksessa korostetaan, kuinka eristämisestä ja piilottamisesta siirryttiin 1700-luvun kuluessa poikkeavien näkyvillä oloon ja sietämiseen osana pitäjyhteisöä (s. 152–157).

Valittu lähdeaineisto keskittyy kuitenkin äärimmäisyyksiin ja erityisesti yhteisölle vaarallisten tartuntatautisten ja väkivaltaisten eristämiseen peittäen taakseen poikkeavien ja marginalisoinnin arjen. Kuten Vilkunakin tuo esiin, yhtä lailla jo ennen 1700-luvun ruotuvaivaisjärjestelmää ja vaivaishuoneita marginaaliryhmät elivät pitkälti osana pitäjyhteisöä, joko sukunsa huomissa, kiertämässä vaivaisina yhteisön vastuulla tai yhteisönsä jäsenenä työskentelemässä kykynsä mukaan (s. 76, 85, 88, 100). Yhteisön jäseniksi hyväksytyjä kylähullujakaan ei voida pitää uutuuksena. Päinvastoin useiden tulkintojen mukaan poikkeavien eristäminen ja laitostuminen lisääntyi 1700-luvulta lähtien.

Teoksen neljäs osa keskittyy toisiin ihmisiin kohdistettuun humoristiseen puheeseen ja pilkkaan sekä nauruun vallankäytön aseena. Vilkuna tuo esiin huumorin ja pilkan vallankäytöllisen ja tasapainottavan luonteen sekä hyväksytyin ja väärän huumorin rajat ajan suullisessa kulttuurissa. Huumorin kieli ja aiheet paljastavat, millaiset

asiat nähtiin häpäisevinä ja siten marginalisoivina attribuutteina. Edeltävien lukujen tavoin osiassa keskitytään aineistojenkin osalta erityisesti 1600- ja 1700-luvun alkupuoliskolle. 1800-luvulle tullessa voidaan havaita muutoksia sanojen ja pilkan merkitys kunnian ja maineen pilaamisen sekä henkilön leimaamisen kannalta väheni (s. 118).

Loppuyhteenvedon kaltainen viimeinen luku tuo esiin Vilkun tulkinnot erilaisuuden sietokyvyssä tapahtuneista muutoksista. Poikkeavuuksia siedettiin paremmin, kiinnostuminen erikoisuuksista kasvoi, ja erilaiset päästettiin näkyville ja osaksi yhteisöä. Suvaitsemattomuuden väistymisen merkeinä Vilkuna pitää erityisesti vaivashoitajärjestelmän perustamista ja erikoisuuksien astumista julkisuuteen lehdistössä. Tavallisesta poikkeavien asioiden pelko laantui ilmiöiden luonnontieteellisen selittämisen yleistyessä. Kuitenkin voidaan huomauttaa, etteivät kiinnostus ja pelko, inho tai eristäminen ole toisensa poissulkevia. Vilkun tulkinnot 1700-luvun kuluessa tapahtuneista siirtymistä poikkeavuuden pelosta kohti viehtymystä sekä erilaisten piilottamisesta kohti osallisuutta näyttävätkin aiempien lukujen ja käytetyn lähdeaineiston valossa varsin kärjistetyiltä.

Teoksen aiheiden monipuolisuus luo värikkään kuvan marginalisoinnista uuden ajan alussa. Monipuolisuuden kääntöpuolena on kuitenkin tietty hajanaisuus: teemaattisen ja ongelmakeskeisen lähestymistavan takia luvut jäävät irrallisiksi toisistaan. Eri osa-alueisiin, kuten sosiaaliseen kontrolliin, marginalisointiin, inhoon ja määrittelyvallan käyttöön liittyvien teorioiden hyödyntäminen tarjoaisi aiheisiin hedelmällisiä näkökulmia. Kun eri aiheiden kuvaileva analyysi pohjautuu erityisesti 1600- ja 1700-luvun alkupuoliskon lähteisiin, kronologiset muutokset ja eri-

laisuuden sietokyvyssä tapahtuneet murrokset jäävät paikoin epäselviksi ja tulkinnallisiksi.

Teos on tärkeä lisä uuden ajan alun marginaaliryhmiä käsittelevään tutkimukseen ja tarjoaa tietoa erityisesti ajan maailmankuvasta, huumorista, iän kategorioista ja poikkeavuuskäsityksistä kiinnostuneille. Tapansa mukaan Viikuna onnistuu luomaan rikkaan ja elävän kuvan ihmisten ajattelumaailmasta ja marginaalien määrittelystä.

– RIIKKA MIETTINEN

Materiaalinen kulttuuri ja historian tutkimus

Maija Mäkikalli ja Riitta Laitinen (toim.): Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa. Historiallinen Arkisto 130, SKS, Helsinki 2010. 349 s.

Esine ja aika -teoksessa historian-tutkijat tarkastelevat tuttuja ja vähemmän tuttuja esineitä erilaisissa historiallisissa ja kulttuurisissa konteksteissa 1500-luvulta 1900-luvulle. Johdannossa Maija Mäkikalli käsittelee esinetutkimusta lyhyesti eri tieteenalojen konteksteissa ja pidemmästi historian tutkimuksen osalta. Ihmisen ja esineiden välisen suhteiden tutkimus on, kuten Mäkikalli kirjoittaa, viime vuosikymmeninä vallannut alaa eri ihmistieteissä niin, että voidaan puhua materiaalisesta käänteestä. Monialainen ja -tieteinen tutkimus on globaali ilmiö, joka vaikuttaa myös suomalaisen historiantutkimukseen: on alettu pohtia ”mitä merkitystä esineiden, ilmiöiden tai kokemusten materiaalisuudella tai kulttuurin materiaalisella ulottuvuudella voisi olla menneisyyttä

koskevissa tulkinnoissa” (s. 13–14). Historiantutkimuksen metodinen ohje tutkia kaikkea, minkä ihminen on jälkeensä jättänyt, koskee myös esineitä menneisyydestä kertovina lähteinä ja tutkimuksen kohteina.

Kirjan artikkelit nostavat esiin monenlaisia näkökulmia, joihin esineet tutkimuskohteina voivat johdattaa. Anu Lahtinen tarkastelee lahjan antamisen käytäntöjä 1500-luvun Ruotsissa Flemingien sukupiirissä, aateliston ja aristokratian kulttuurissa. Lahjat olivat tärkeä osa henkilökohtaisten suhteiden ja vuorovaikutuksen ylläpitämistä. Lahjallaan antaja saattoi viestittää omia intrigejään; lahja ei ollut ”neutraali” tai vain muistamisen ja ilahduttamisen väline sen enempää antajan kuin saajankaan kannalta. Lahtisen mukaan 1500-luvulla lahjoina annettiin jo muilla omistajilla olleita esineitä. Nykyculttuurissakin antikvariaattien ja kirpputorien esineet ovat kiertäneet usean omistajan kautta ja voivat päätyä lahjoiksi. Lahja on saatanut liittyä monisäikeisesti lain ja tapaoikeuden säätelemiin sopimuksiin: esimerkiksi avioliittojärjestelyissä miehen tuli luovuttaa vaimolleen huomenlahja häääpäivän jälkeisenä aamuna, lahjalla turvattiin vaimon tulevaisuus. Lahjoilla voitiin myös ”voidella” päättäjiä oikeus- ja riitatapauksissa. Nykyään puhuttaisiin lahjonnasta, joka tosin oli kiellettyä aiemmin, mutta ero lahjan ja lahjuksen välillä ei aina tullut selväksi.

Anu Korhonen käsittelee mielenkiintoisessa ja pohtivassa artikkelissaan peilin sukupuolittumista uuden ajan alun Englannissa. Kirjoituksessaan hän purkaa myyttiä peilistä nimenomaan naisten esineenä. Esittämällä kysymyksen: ”mitä on esineiden kulttuurisuus?” (s. 68) hän osuu ytimeen: peilit heijastavat kuvaa katsojastaan kulttuurinsa edustajana. Artikkelin pääasiallisena lähteenä on lähes yksinomaan miesten kirjoit-

tama uuden ajan englanninkielinen painettu kirjallisuus. Tämä miehinen diskurssi korosti, että peiliin katsojat olivat naisia ja peiliin katsominen ylpeyden ja turhamaisuuden symboli. Peili liittyi naisten omahyväisyyteen ja teki heistä oman kauneutensa todistajia: miestä haluavia. Peiliin katsovalla naisella oli täten valta suhteessa mieheen. Koska itsensä ihailu oli paheksuttavaa, naiset tekivät peiliin katsoessaan tietoisesti syntiä, lopulta turhamaisuus ja synti johtivat kadotukseen. Korhonen kysyy myös: mitä tapahtui, jos peiliin katsoikin mies. Miehетkin olivat kiinnostuneita ulkonäöstään, mutta – mieheisen diskurssin mukaisesti – he katsoivat peiliin itsetuntemustaan lisätäkseen. Mies kysyi peililtään: kuka minä olen, nainen: miltä minä näytän. Peiliin katsomista määritteli sukupuoli, kulttuurisessa mielessä naisen ja miehen katset olivat erilaiset ja tavoittelivat eri asioita.

Katsominen liittyy valokuviin. Niitä on tarkasteltu yleensä visuaalisen kulttuuriin ilmentäjänä ja niiden merkityksiä on tällöin tulkittu visuaalisten elementtien kautta. Myös valokuvat ovat materiaalisia esineitä, joihin – nimenomaan niitä käyttämällä – sitoutuu monia mielenkiintoisia kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. Tiina Männistö-Funkin artikkelissa suomalaisten maaseutukotien käyntikorttikuvista 1900-luvun alussa yhdistyvät kuvien materiaalisuus, kuvien käyttö, käytännöt ja kuvien viestit. Lisäksi teoreettisena näkökulmana mukana ovat Michel de Certeau esittämät toiminnan taktiikat. Esineinä käyntikorttikuvat eivät olleet vain näköaistin vetoavia esineitä, vaan myös kädessä pitämisen ja koskettelun, tuntoaistin kohteita. Näkeminen ja tunteminen viestivät ei-kielellisesti esineen merkityksistä: kuvia katseltiin, esiteltiin vieraille ja vaihdeltiin, jopa ”näpisteltiin”. Käyntikorttikuvat palvelivat lahjojen lailla yhteisön sosiaalista

kanssakäymistä ja kytkeytyivät merkittäviin elämänkulun siirtymiin kuten ripille pääsyyn tai avio puolison löytämiseen. Kirjoittajan mukaan naisten tehtävänä oli ylläpitää sukulaista ja tuttavuusuhuita, ja yleensä talojen emännät huolehtivat valokuvista ja esittelivät niitä vieraille.

Teija Försti kirjoittaa autosta ja sukupuolesta sekä autoiluvaatteista 1920-luvun Suomessa vuosikymmenen aikakauslehtien kautta tarkasteltuna. Lähtökohtana on konstruktivistinen tulkinta: sukupuoli ja teknologia nähdään kulttuurisesti tuotettuina, kulttuurisia merkityksiä kantavina ja rakentavina. Autokirjoittelussa ja autojen mainonnassa sukupuolten ero tuotiin näkyvästi esiin, miesten ja naisten suhteesta autoon ja autoiluun kirjoitettiin aivan eri tavoin. Auto oli teknisenä ja voiman käyttöä vaativana välineenä miehinen esine. Naisellisuutta edustivat uudet tekniset hienoudet kuten saateelta suojaava umpikatto ja kampikäynnistyksen korvannut sähköstartti sekä monipuolistunut värivalikoima. Autoilu itsessään ilmensi statusta ja nykyaikaisuutta, toisaalta se koki vähittäisen kessyntyntymisprosessin, jossa autojen nimeäminen (esim. Fordin T-malli Heikiksi tai Hoppafoordiksi) oli osa auton ja autoilun kotoutumisprosessia suomalaisen kulttuuriin. Artikkelin toisessa osuudessa kirjoittaja käsittelee lyhyesti autoiluvaatetusta sukupuolisuuden ilmentäjänä.

Sukupuolisuus liittyy yllättäen niinkin mitättömältä tuntuvaan esineeseen kuin reikäkorttiin. Petri Pajun artikkeli reikäkortista konttorityössä yhdistelee selkeäsanaisesti teknologian historian laajempiin materiaallisen kulttuurin konteksteihin. Reikäkortteja hyödynnettiin Suomessa tehokkaimmin toisen maailmansodan jälkeen 1970-luvulle saakka, ja nykyinenkin tietojenkäsittely pohjautuu kirjoittajan mukaan piilevästi samoille

ideoille. Mitä tekemistä sukupuolella oli reikäkorttien yhteydessä? Reikäkorttien käsittelyssä eri työvaiheet olivat fyysisesti vaihtelevia ja jakautuivat sukupuolen mukaisesti. Korttien lävistäjät olivat yleensä ”näppäriä” nuoria naisia – samaan tapaan kuin konekirjoittajat (taret). Heidän työnsä oli ”naisille sopivasti” kevyttä eikä vaatinut kovin pitkää perehdyttämistä; monille se oli myös välivaihe työelämässä. Reikäkorttiosastojen johtajat olivat useimmiten miehiä. Samoin eri työvaiheisiin tarvittavien koneiden käyttäjät ja järjestelmäasiantuntijat, operatöörit, joiden työ oli ”miehisesti” raskasta ja ruumiillista ja työolot epämukavia koneiden tuottamassa kuumuudessa ja metelissä. Artikkelissa reikäkortin materiaalisuus ja sen käsittelyn vaatiman teknologian tutkimus yhdistyvät nykyisin muodikkaana pidettyyn kokemuksellisuuden korostamiseen.

Eläinnytteitä luonnontieteellisen tiedon kohteena ja lähteenä käsittelevässä Taika Dahlbomin artikkelissa pääosassa on puuhun kasvaneen hevosen leukaluun vaiheiden seuraaminen kokoelmasta ja museosta toiseen 1600-luvulta 1900-luvulle. Esine oli yhdistelmä eläin- ja kasvikuntaa ja sellaisenaan rariteetti, lähinnä luonnonoikku ja museotoiminnan alkuvaiheen kuriositeetikabinetin esineistöön soveltuva. Kirjoittaja on esimerkkinsä avulla seurannut luonnontieteellisen esineistön kokoelmamuodostuksen ja luokitteluperusteiden muutoksia sekä luonnontieteellisten erikoisuuksien asemaa ja merkitystä tiedon lähteenä. Myös Taina Syrjämaan artikkeli käsittelee näyttelyesineiden ja ihmisten toiminnan vuorovaikutusta. Näyttämönä on 1930-luvulla toteutettu mahtipontinen fasismien 10-vuotisnäyttely, johon valitut yksittäisten ihmisten muistoesineet päätyivät historian, vallan, ideologian, sankaruuden ja marttyyriuden visuaalisiksi näyteläisiksi. Näyttely oli ”suuri visuaal-

linen kertomus”, yhtä aikaa kollektiivisesti ja yksilöllisesti merkityksellinen esitys fasismien synnystä. Näyttelyn korostuneena tavoitteena oli vahvistaa kävijöiden fasisistisuutta heidän tunteisiinsa vetoamalla.

Leena Rossi käsittelee artikkelissaan esineitä psykologisen omistajuuden näkökulmasta. Esimerkkeinä ovat Walter Ahlströmin käyttöön rakennettu moottorivene, varkautelaisten nimeämänä ”Miljoonamoottori”, sekä ”Miljoonavaunuksi” kutsuttu junavaunu. Kirjoittajan mukaan molempien valmistamiseen osallistuneelle Frans Lindille sekä mainituista esineistä lehtiartikkeleita ja historia-teoksia kirjoittaneille kehittyi esineisiin abstrakti psykologinen omistajuus. Lind kiintyi esineisiin niiden valmistusprosessin työvaiheiden myötä, toimittajien ja historiankirjoittajien psykologinen omistajuus syntyi esineistä tietoja hankkimalla ja kirjoittamalla; tavaltaan hekin kokivat osallistuneensa esineiden tekemiseen.

Toiseuden kohtaamista ja eksotiikkaa on esitelty suomalaiselle yleisölle muun muassa lähetysnäyttelyissä. Leila Koivunen tarkastelee Suomen eri kaupungeissa vuosina 1911–1912 kiertänyttä ”Kiinalais-Afrikalaista” lähetysnäyttelyä esimerkkinä siitä, kuinka vieraan kulttuurin pukeutumisen ja vaatetuksen muuttuvia merkityksiä voi lähestyä materiaallisen kulttuurin näkökulmasta. Kirjoittajan mukaan lähetystyöntekijät toimivat kolonialismin hyvinä lähetteinä suosittelemalla paikallisen vaatetuksen tilalle länsimaista vaatetusta ja tuoden omassakin pukeutumisessaan esiin länsimaisen pukeutumisen koodistoa. Brittiläisen Kiinan Sisämaanlähetyksen (China Inland Mission) periaatteena kuitenkin oli, että lähettien odotettiin mukautuvan kiinalaisiin elinoloihin ja omaksuvan paikallista tapakulttuuria mahdollisimman hyvin. Suomen Lähetysseura sen sijaan suhtautui huolestuneesti lä-

hettiensä kiinalaisasuihin pukeutumiseen: jäljittelyn katsottiin aiheuttavan hilpeyttä ja ivailua kiinalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopeutumisen sijasta. ”Kiinalais-Afrikkalaisessa” näyttelyssä erityistä huomiota herätti näyttelyn mukana kiertäneiden lähettien esiintyminen kiinalaisasuissa, mitä he itse pitivät luonnollisena. Näyttelyn missiona oli lisätä ymmärrystä lähetystyötä kohtaan niin Afrikassa, joka esitettiin ohjausta ja kehitystä tarvitsevana, kuin Kiinassa, jonka vanhaa sivilisaatiota kunnioitettiin, mutta jossa todettiin vallitsevan taikauskoo ja epäjumalten palvontaa.

Esine ja aika -teos on tutkimuskohteidensa valinnoissa löytänyt esinetutkimukselle tuttuja ja tavanomaisempien esineiden ohella yllättäviä kohteita, joita eritellään materiaalsen tutkimuksen esimerkkeinä. Ensi näkemältä kaikki käsitellyt esimerkit eivät tunnu kiinnostavilta esineinä, mutta artikkelien myötä ne tarjoavatkin mielenkiintoisia avauksia materiaalsen kulttuurin historialliseen tarkasteluun.

– PIRJO KORIKANGAS

Lähteiden lumoissa ikuisessa kaupungissa

Elise Garritzen: Lähteiden luumoamat. Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa 1900-luvun alussa. *Bibliotheca Historica* 130, SKS, Helsinki 2011. 373 s.

Elise Garritzenin yleisen historian väitöskirjaksi tarkoitettu tutkimus

käsittelee Henry Biaudet’a ja Liisi Karttusta historiantutkijoina Roomassa viime vuosisadan alussa sekä heidän ikuisen kaupunkiinsa perustamaansa suomalaista tutkimusretkikuntaa.

Garritzen on tarttunut vähän tutkittuun mutta kiinnostavaan ja monisyiseen aiheeseen, josta ei vastakkainasetteluja ja ristiriitoja puutu. Erityisesti Henry Biaudet’a on pidetty hyvin hankalana ja erikoisena persoonana, jonka tempaukset eivät jättäneet ketään kylmäksi. Liisi Karttunen on Biaudet’n rinnalla saanut osansa tästä negatiivisesta julkisuudesta, eikä vähiten siksi, että hän ajan tapojen vastaisesti muutti ulkomaille virallisesti naimisissa olleen miehen mukana. Henkilökohtaisten skandaalien takia Biaudet’n ja Karttusen tieteelliset meriitit ovat usein jääneet taka-alalle heistä puhuttaessa. Väittelijä ottaa tutkimustehtävään selvittää Biaudet’n ja Karttusen tekemää tutkimustyötä ja asettaa se ilman intohimoja oikeaan kontekstiinsa – niin kansainvälisessä tutkijayhteisössä Roomassa kuin kotimaassaan Suomessa.

Teos liikkuu ajallisesti 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Työ lähtee liikkeelle siitä, kun Biaudet matkustaa ensimmäistä kertaa Roomaan tekemään tutkimustyötään (1902) ja päättyy siihen, kun Karttunen ei Biaudet’n kuoleman (1915) jälkeen saa omaa tieteellistä uraansa luoduksi.

Työn rakenne peilaa suurelta osin tätä kronologista kaarta. Teoksen kaksi ensimmäistä lukua ovat johdannollisia, joissa lukijaa perehdytetään tutkimustematiikkaan, metodeihin, lähdeaineistoon ja käsitteisiin sekä tutkimustyön keskiössä olleeseen Vatikaanin salaiseen arkistoon. Kuudessa niitä seuraavassa luvussa tekijä tarkastelee tiukkaan lähdeanalyysiin pitäytyen tutkimuksen keskushahmojen elämää ja tieteellistä toi-

mintaa. Aluksi väittelijä selvittää kolmen luvun verran Biaudet’n ensimmäistä Rooman-matkaa ja hänen tietään nuoresta poliittisesta aktivistista historian tohtoriksi vuosina 1902–1906 ja sitten kolmen luvun verran Biaudet’n ja Karttusen yhteistä taivalta ”Suomalaisena tutkimusretkikuntana” Roomassa ja lähteiden parissa vuosina 1907–1915.

Seuraavat kaksi käsittelylukua erottuvat muusta työstä temaattisen otteensa vuoksi. Niistä ensimmäisessä ”Retkikuntalaisissa” on henkilöhistoriallinen ote ja siinä käydään läpi kunkin retkikuntalaisen elämä, tieteelliset saavutukset sekä tehtävä retkikunnassa. Sitä seuraa otsikolla ”Biaudet’n ja Karttusen tutkimustyö 1907–1915” varsin pitkä luku, jossa pariskunnan tekemisiä seurataan temaattisesti: asema katolilaisessa tutkijaverkostossa, nuntiatuurajulkaisut, Simancasin matka ja opaskirja, lähdejulkaisut, aputieteet sekä lopuksi tutkimus Kustaa Eerikinpoika Vaasasta.

Väitöskirjassa palataan vielä kronologiaan viimeistä edeltävässä luvussa, jossa käsitellään retkikunnan rahoituksen päättymistä, Biaudet’n ennen aikaista kuolemaa ja siitä seuranneita juridisia ongelmia sekä Karttusen toteutumattomia yrityksiä jatkaa tieteellistä uraansa Roomassa. Kaiken päätää loppuluku, jossa tekijä vetää yhteen tutkimuksensa tulokset.

Kaksi temaattista lukua katkaisevat hieman työn kronologisen jatkumon, mutta temaattiset luvut puolustavat paikkaansa, sillä niiden sisältöä olisi ollut vaikea ympätä loogisesti kronologiseen esitykseen. Työn sisäisen logiikan kannalta olisi ehkä ollut parempi ratkaisu siirtää lopun kronologinen luku muiden kronologisten lukujen päätteeksi ja ottaa temaattiset luvut viimeiseksi, jolloin ne eivät olisi katkaisseet kronologisen esityksen kaarta. Toisaalta viimeinen kronologinen luku voidaan nähdä

myös eräänlaisena epilogina työlle, mikä puolustaa sen paikkaa teemaattisten lukujen perässä.

Pääasiassa kronologisesta esitystavasta huolimatta Garritzenin teos ei missään nimessä ole Biaudet'n ja Karttusen biografia, vaan, kuten tekijä itsekin sivulla 13 huomauttaa, tieteellinen tutkielma, jossa työparin toimintaa tulkitaan objektiivisesti sen omissa konteksteissa.

Biaudet'n ja Karttusen tutkiminen historiantutkijoina on relevantti ja tärkeä tutkimusaihe, sillä sitä kautta on mahdollista pohtia laajemmin historiantutkimukselle 1900-luvun alun metodologisessa ja ideologisessa myllerryksessä asetettuja arvoja, tavoitteita, normeja ja rajoja. Selvittääkseen tätä kaikkea, väittelijä lähestyy aihettaan kolmen näkökulman kautta: historiografian, historiantutkimuksen poliittisuuden sekä tiedeyhteisöjen rakentumisen. Asettamalla retkikunnan jäsenet omaan lokeroonsa kaikissa näissä tärkeissä kysymyksissä tekijä pyrkii selvittämään, millaisia historiantutkijoita Biaudet, Karttunen sekä muut tutkimusretkikunnan jäsenet olivat sekä miten ja miksi he tutkivat ja tulkitsivat historiaa niin kuin he sen tekivät. Kaikki kolme näkökulmaa ovat perusteltuja ja tarjoavat hedelmällisen keinoja saada kokonaiskuva mutkikkaasta asiakokonaaisuudesta.

Ensimmäinen, historiografinen, näkökulma on työssä ehkä kaikkein laajin. Sen kautta tekijä paneutuu Biaudet'n ja Karttusen tutkimustyöhön ja niiden tuloksiin. Tässä hän ei pitäydy ainoastaan heidän tieteellisten julkaisuidensa analyysiin, vaan perehtyy myös niiden vastaanottoon sekä kotimaassa että ulkomailla. Tätä kautta tekijä pyrkii määrittelemään tutkimusryhmän asemaa suomalaisessa (tai ehkä oikeammin suomalais-pohjoismaisessa) ja kansainvälisessä (tämän työn kohdalla pääasiassa roomalaisessa) tiedeyhteisössä.

Tätä näkökulmaa pohjustaessaan tekijä selvittää historiantutkimuksen historiaa ja suuntauksia tutkimuksen aikakaudella. Erityisiin nostuksen kohteena työssä on Vatikaanissa tehty historiantutkimus ja sen suuntauksat ja niiden keskinäinen taistelu. Vatikaanin salainen arkisto nimittäin avasi ovensa tutkijoille 1880-luvun alussa, mistä sai alkunsa historioitsijoiden ryntäys Roomaan ja uuden lähdemateriaalin pariin.

Samanaikaisesti eri puolilla Eurooppaa alkanut kansallisesti painottunut historiantutkimus ryhtyi käyttämään hyväksi uusia lähteitä, mistä aiheutui erilaisia kiistoja – joista hyvänä esimerkkinä Henry Biaudet'n revisionistiset tulkinnot Ruotsin kuningas Juhana III:n politiikasta. Vastikään tutkijoille avatut Vatikaanin lähteet ja ajatus niiden kertakäyttöisyydestä aiheuttivat kiistaa ja klikkejä eri maiden tutkijaryhmien kesken. Kiistat (joihin suomalainen retkikuntakin osallistui) päättyivät lopulta, kuten väittelijä on osoittanut, konsensusratkaisuun, niin kutsuttuun prioriteettioikeuteen lähteen käytössä – joka kuitenkin toimi vain periaatteessa.

Garritzenin työn toisena näkökulmana oleva historiantutkimuksen poliittisuus tuo esille kysymyksen siitä, miksi historiaa tutkittiin 1900-luvun taitteessa. Käsittelyn kohteena ovat myös kysymykset siitä, millaisia motiiveja tutkijoiden töiden tai heitä kiinnostavien kysymyksenasettelujen taustalta löytyi ja miten erilaiset poliittiset tavoitteet heijastuivat tutkimustyöhön ja sen tuloksiin – ja toisaalta myös tutkimusten reseptioon. Väittelijä asettaa tämän näkökulman kautta suomalaisten tutkimustyön omaan poliittiseen aikalaistekstiinsä. Tämä näkökulma on työssä myös hyvin edustettuna, koska – kuten Garritzen työssään osoittaa – poliittiset mielipiteet ja tarkoitusperät ovat hyvin vankasti ohjanneet Biaudet'n historiantutkimusta ja sen

mukana myös hänen ja hänen tutkimusryhmäläistensä historiantutkimintoja.

Toisaalta tekijä osoittaa myös, että Biaudet ei ollut ainoa aikalaisistaan, joka on käyttänyt historiaa omien poliittisten tarkoitusperien ajamiseen. Tämä on näet ollut hyvinkin kansainvälinen tendenssi. Kaikki eivät tosin ehkä ole olleet aivan niin kärkeviä mielipiteissään kuin Biaudet omilla analyyseissään 1590-luvun tapahtumista Suomessa sekä erityisesti hänen kirjoittaessaan suuresti inhoamastaan ja halveksimastaan Ruotsin kuningas Juhana III:sta.

Kolmas työn näkökulma on Biaudet'n ja Karttusen sekä muiden suomalaisen tutkimusretkikunnan jäsenten asettaminen osaksi oppinutta yhteisöä Suomessa. Tässä analyysissä keskiöön nousee erityisesti Helsingin yliopisto ja sen historiallis-kielitieteellinen osasto, missä yhteistyötä hankaloitti ja mutkisti kielipoliittikka sekä yksittäisten henkilöiden väliset tullehtuneet suhteet. Tekijä on osoittanut väitöskirjan kuluessa hyvin yksityiskohtaisesti, miten henkilöiden yhteensopimattomuudesta aiheutui niin hankalia tilanteita, että ne viivästyttivät ja joskus jopa estivät tutkijoita urallaan. Yliopistolla näyttiin kiistelevän kaikesta: väitöskirjojen tai dosentuurihakemusten hyväksymisistä, virkanimityksistä sekä matka- ja muiden apurahojen antamisesta. Biaudet'n, Karttusen sekä muidenkin työryhmän jäsenten nimet ovat tulleet kaikki esille yhdessä tai useammassa tämänkaltaisessa kiistassa. Toisaalta Garritzen huomauttaa myös vankkaan lähdeanalyysiin tukeutuen, että he eivät suinkaan olleet ainoita tutkijoita, jotka jouduivat välikappaleiksi professorien välisissä arvovaltaistoissa, vaan että laajempaa ja yleisempää.

Garritzenin tutkimusta ei varmasti ole helpottanut se, että sen avainhenkilö, Henry Biaudet,

ei ole jättänyt jälkeensä helposti tulkittavaa lähdeaineistoa. Tekijä onkin huomauttanut, että Biaudet'n kirjeenvaihto on varsin vaikeasti tulkittavaa oman ristiriitaisuutensa vuoksi – mistä aiheutuu mahdollisuus hyvinkin erilaisiin tulkintoihin. Väittelijä ei kuitenkaan ole joutunut nojautumaan tutkimuksessaan ainoastaan Biaudet'ltä säilyneeseen lähdemateriaaliin, vaan hän pohjustaa tutkimuksensa ja argumentaationsa laajalle lähdepohjalle, jota hän käyttää erittäin tarkasti.

Historiantutkimukselle tyypillisten "tavanomaisten" arkistolähteiden, kuten kirjeiden tai asiakirjojen lisäksi Garritzen käyttää tutkimuksessaan hyväksi muitakin lähdeaineistoa. Merkittävän sijaan saa tutkimuksen kohteena olevan tutkimusretkikunnan tieteellinen tuotanto sekä sen reseptio aikakauden tieteellisissä aikakauskirjoissa. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty lähteenä sanomalehtiaineistoa ja muuta aikalaiskirjallisuutta sekä haastatteluja. Harmi kuitenkin, että tekijä on johdannossa esitellyt vain pienen osan käyttämästään lähdeaineistosta tai koluamistaan arkistoista.

Työn kuluessa väittelijä osoittaa hallitsevansa ei ainoastaan lähdemateriaalinsa, vaan myös aiheeseen liittyvän tutkimuskirjallisuuden. Tyypillisestä historian väitöskirjasta poiketen Garritzen ei ole sisällyttänyt johdantoon erillistä alalukua varhemmasta tutkimuksesta ja sen trendeistä, vaan esittelee varhaisempaa tutkimusta sekä keskustelee sen kanssa läpi koko teoksen. Mielestäni tekijä onnistuu tässä mainiosti ja hän kykenee myös työnsä kuluessa täydentämään varhemmassa tutkimuksessa olleita aukkoja ja oikomaan virheitä. Hyvä esimerkki on jo yllä mainittu tekijän tuoma uusi aspekti Helsingin yliopiston historiaan. Erikoismaininnan arvoinen on myös seikka, että Garritzen ei ainoastaan pitäydy oman tutkimusai-

heensa arviointiin, vaan kykenee keskustelemaan myös Biaudet'n ja Karttusen tutkimusteemoista tehdyn uuden tutkimuksen kanssa. Esimerkkinä tästä on tekijän huomio sivulla 169 siitä, miten Mirikka Lappalaisen kiinnostava huomio suunnitelmista Suomen mahdollisesta liittämisestä Puolaan 1500-luvun lopulla ei olekaan uusi tutkimustulos, vaan retkikuntalaiset ovat kirjoittaneet asiasta jo lähes sata vuotta aikaisemmin. Vanhemmat tulokset ovat vain jääneet unohtuiksi – mahdollisesti koska tutkimusretkikunnan teoksia ei niiden poliittisuuden vuoksi ole arvostettu eikä luettu Suomessa.

Garritzenin väitöskirja on kaikin puolin mallikas tutkimus. Ainoa pienen huomautuksen paikka on loppupäätelmissä, joissa tekijä ei oikein tee täyttä oikeutta hienolle tutkimukselleen. Tekijä vetää luvussa yhteen työssä käsitellyjä asioita, mutta tekee sen hyvin vaatimattomasti eikä alleviivaa kunolla työnsä kiinnostavia tuloksia.

Lisäksi työstä on jäänyt analysoimatta eräs aspekti, nimittäin tutkimusretkikunnan työskentely muissakin eurooppalaisissa arkistoissa eikä vain Roomassa tai Simancasissa. Tämä on sääli, sillä asia nousee esille useissa kohdin työn kuluessa ja tekijä jopa palaa siihen johtopäätöksissään. Eräs mahdollisuus tähän olisi ollut lisätä siitä oma alalukunsa Biaudet'n ja Karttusen tieteellisestä toiminnasta kertovaan temaattiseen lukuun – siitä huolimatta, että työ jo nykyisellään on sivumääräisestikin varsin laaja.

– KIRSI SALONEN

Iso kirja aseena

Niko Huttunen: Raamatullinen sota. Raamatun käyttö ja vaihdoksen tulkinnossa. Historiallisia Tutkimuksia 255, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimintuksia 216. SKS, SKHS, Helsinki 2010. 301 s.

Uuden testamentin eksegetiikan dosentti Niko Huttusen tutkimus *Raamatullinen sota* tarkastelee Raamatun käyttöä vuoden 1918 sisällissotaa koskevissa julkaisuissa vuoteen 1939. Teos avaa uuden näkökulman yhteen Suomen historian tutkituimpaan aihepiiriin. Vaikkei sota uskonsota ollutkaan, sitä on tärkeää tarkastella myös uskonnollisen puhutavan näkökulmasta. Sodassa asettuivat vastakkain saman kirkon jäsenet yhteiskunnassa, jossa kirkollisuus oli keskeinen osa elämäntapaa.

Teoksessa eksegetiikka, historia ja tekstintutkimus yhtyvät poikkiteieteelliseksi tutkimukseksi, joka onkin saanut kirjastoluokituksen Suomen historiaan, eksegetiikkaan ja kirkkohistoriaan. Koska tarkasteltavana on runsaasti kaudonkirjallisuutta, teos on myös kirjallisuudentutkimusta. Tutkimuksen metodi on deskriptiivinen reseptio- ja vaikutushistoriallinen eksegetiikka, joka perustuu Ulrich Luzin kehittämälle Raamatun vaikutushistorian analyysille sekä intertekstuaaliselle tekstintutkimukselle. Huttusen erityisalaa ovat Paavalin kirjeet, joita tutkiessaan tekijä oli alkanut pohtia Paavalin esivaltaopetuksen roolia sisällissotassa 1918.

Teos rakentuu kattavalle ja poliittisesti kirjavalle otokselle ensimmäisen tasavallan painotuotteita. Aineistossaan Huttunen kertoo painottavansa ei-kirkollisia tekstejä. Silti muutamien kirkollisten vaikuttajien ja sanankäyttäjien kuten J. R. Koskimiehen, Paavo Virkkun-

sen, Elias Simojoen, Arvi Järventauksen, Sigfrid Sireniuksen ja Otto Aarnisaloon puuttuminen teoksesta jättää lukijan uteliaaksi. Esimerkiksi piispa Koskimiehen tulkinnat sodasta poikkesivat selvästi kollega O. I. Collianderin jyrkistä näkemyksistä. On tietysti mahdollista, että edellä mainitut eivät arvioineet sisällissotaa Raamattuun viittaavien tekstein. Tosiasia lienee, että monet työväenkysymyksestä kiinnostuneet kirkonmiehet vaikeivat sodan jälkeen.

Teoksen avaa teloituksessa miehensä menettäneen lesken kysymys: Sanokaa, pastori, miksi ne ampuiivat minun mieheni? Tähän kysymykseen johtaneet Taipalsaaaren tapahtumat toimivat tutkimuksen kehyskertomuksena. Teos koostuu johdannosta, neljästä käsitteilyluvusta ja loppuluvusta. Analyysin kontekstiksi Huttunen hahmottelee Raamatun merkitystä 1900-luvun alun Suomessa. Käsitteilyluvuissa hän esittelee sisällissotatulkintojen raamatulliset pääteemat eli apokalyptiikan, Paavalin esivaltaopetuksen, talioperaation ja uhriretorikan. Tekijä erittelee teemat niin eksegetiikan kuin sotaa koskevien kirjoitusten näkökulmista. Kirjoittajien ajatusten ja motiivien analyysi johtaa paikoin rohkeisiin tulkintoihin. Sodan tapahtumahistoriaa Huttunen esittelee vain tarpeen mukaan, mikä on toimiva ratkaisu.

Raamatullisia teemoja käyttivät niin valkoiset kuin punaiset. Huttunen vertailee kiinnostavasti piispa Collianderin, marxilaishenkisten kirjoittajien ja modernistisen lyriikan uranuurtaja Edith Södergranin apokalyptishenkisiä visioita. Apokalyptinen dualismi oli sisällissotaa käyvässä maassa ikään kuin selkäytimestä tullut filosofis-teologinen tilanneanalyysi, jonka taustalla siintävät kristinuskon ja sosialismin historiakäsitteet. Paavalin Roomalaiskirjeen esivaltaopetus oli kansalle tuttu etenkin katekismuksessa. Valkoiset katsoivat, että punai-

set olivat nousseet kapinaan laillista esivaltaa vastaan. Toisaalta esivaltaopetus ja vapaussotatulkinta eivät sopineet yhteen, koska jälkimmäinen korosti ulkoista vihollista. Teologista Aikakauskirjaa myöten taas kyseltiin perustuslaillisten aktivistien esivaltauskollisuudesta.

Talioperaate viittaa Mooseksen kirjaan, jossa rikokselle määrätään rikosta vastaava rangaistus yhteisön kontrollivaltaa korostavalla tavalla. Valkoiset perustelivat punaisten teloituksia myös Jeesuksen sanoilla miekkaan tarttujan kohtalosta. Monelle aikalaiselle myös surmattujen veri huusi koston kuten Abelin veri. Raamatulliset merkitykset saattoivat myös muuttua: valkoisissa tulkinnoissa Kainin merkki ei suojannut punaisia vaan merkitsi rikoksen tekijäksi. Uhriretorikasta erottuvat passiivinen terrorin uhri ja aktiivinen sankariuhri. Molemmat osapuolet kirjoittivat kaatuneista Jeesuksen seuraajina. Sota myös synnytti monia seipetteitä kuten tarinat pappien ristiinnaulitsemisista, joissa punaiset saivat teloittajan roolin.

Huttunen joutuu tietenkin toteamaan, että myös sisällissotaa Raamatulla tulkitsevat tekstit ovat pastorin tavoin voimattomia vastaamaan leskelle. Tekijä osoittaa, että Raamattu oli 1900-luvun alussa tärkeä yhteiskunnallinen perusteksti. Punaisesta näkökulmasta konfliktia arvioineet kirjoittajat olivat mieltyneet Vuorisaarnaan, jota voikin pitää työväen Raamatun ydintekstinä. Köyhien evankeliumissa Jeesus oli vähäosaisten ystävä ja vallankumous yhteiskunnallinen ylösnousemus. Huttunen tuokin teoksellaan aineksia keskusteluun vähän tutkitusta punaisesta uskonnollisuudesta.

Tutkimuskirjallisuudesta jäin kaipaamaan Maria-Liisa Kunnaksen teosta *Kansalaissodan kirjalliset rintamat* (1976) ja kaunokirjallisuudesta Arvi Järventauksen novellikokoelmaa *Tykkien virsi* (1918). Lukemastani kappaleesta

puuttuvat sivut 107–108 ja 259–260, joita edeltävät sivut ovat tulleet niteeseen kahdesti.

Raamatullinen sota on kekseliäs kairaus sisällissodan ja ensimmäisen tasavallan uskonnollis-poliittiseen sielunmaisemaan. Teos mais-tunee niin historian, Raamatun kuin kirjallisuuden ystäville. Se osoittaa, että Raamattu oli ja on käyttökelpoinen työkalupakki tarpeeseen jos toiseenkin.

– ESKO HARTIKAINEN

Äänilevyn historiasta pala palalta, mutta kiinnostavasti

Pekka Gronow & Christiane Hofer (toim.): The Lindström Project. Contributions to the history of the record industry (Beiträge zur Geschichte der Schallplattenindustrie) Vol. 1–2. Gesellschaft für Historische Tonträger, Wien 2009–2010. 129+147s.

Katoavaa on mainen kunnia! Tuskin kukaan tuntee tänä päivänä ruotsalaista Carl Elof Lindströmiä (1869–1932), vaikka hänen vuonna 1904 perustamansa yhtiö oli aikoinaan yksi maailman neljästä suurimmasta äänilevy-yhtiöstä.

Carl Lindström AG oli maailmansotien välisenä aikana Euroopan merkittävin äänilevytuottaja, joka julkaisi äänilevyjä lähes sadalla neljälläkymmenellä eri levymerkillä. Se valmisti puolen vuosisadan aikana yhteensä noin sata tuhatta erilaista äänilevyä, joita tuotettiin, myytiin ja kuunneltiin käytännöllisesti katsottuna kaikilla asutuilla mantereilla. Lindström-konsernin tunnetuimmat levymerkit olivat

pääosin keskieuropalaisia ja erityisesti saksalaisia: Electrola, Imperial, Kristall ja Odeon ja Parlophone. Lindström-konserni tallensi myös keskeisen osan suomalaisesta levytetystä musiikista 1920- ja 1930-luvuilla: Helsingin kaupunginorkesteri, Suomen laulu, Aulikki Rautavaara, Hanna Granfelt, Georg Malmstén ja tanssiorkesteri Dallapé olivat kaikki Lindströmin levymerkkien taiteilijoita.

Lindström-konserni yhdistyi vuonna 1931 kahden muun monikansallisen yhtiön, amerikkalaisen Columbia Gramophone Companyn ja brittiläisen, His Master's Voice -levymerkistään tunnetun Gramophone Companyn kanssa. Uusi yhtiö, Electric and Musical Industries Ltd eli EMI, säilytti Lindströmin itsenäisenä yksikkönä aina vuoteen 1972 saakka.

Monimutkaisten yhtiökauppojen seurauksena Lindström AG on jäänyt vaille yhtenäistä yhtiöhistoriaa toisin kuin EMI tai Columbia. Yhtenä taustatekijänä lienee myös se, että yhtiön toiminnan pääpaino sijoittui Saksaan, jonka äänilevyteollisuutta koskevat arkistot tuhoutuivat maan toisessa maailmansodassa varsin perusteellisesti. Aivan kaikki ei sentään ole tuhoutunut: pääosa Lindströmin levytysten ns. äänityspäiväkirjoista on säilynyt. Myös EMI:n arkistossa Hayesissa on säilynyt Lindströmiä koskevaa aineistoa niin merkittävilta osin, ettei tutkimuksen ole tarvinnut turvautua pelkästään painettuihin lähdeaineistoihin.

Kansainvälinen musiikinhistorian ammattilaisten, musiikkitieteilijöiden ja diskografistien ryhmä Pekka Gronowin johdolla on kolmen vuoden aikana rakentanut kolmiosaista historiaa Lindström-konsernin vaiheista. Historian kaksi ensimmäistä osaa on tähän mennessä ilmestynyt itävaltalaisen, meidän äänitearkistomme vastaavan Gesellschaft für Historische Tonträgerin toimesta.

Lindström-konsernin historian ensimmäisen osan kahdeksankymmentä viimeistä sivua täytyy yhtiön levymerkkien ja levytysten matriisinumerosarjojen luettelosta, johon on koottu tiedot kaikkien Lindström-konsernin äänitteiden levytysajankohdasta ja levytyspaikoista. Tämä on epäilemättä merkittävin tutkimuksen yksittäinen osuus, sillä sen avulla pystytään yhdestä manuaalista katsomalla ajoittamaan varsin suurelta osin eurooppalainen ennen 1950-lukua syntynyt äänilevytuotanto.

Vaikka teos koostuu jo kirjoittajalähtökohdista johtuen useista eritasoisista artikkeleista, sen kautta syntyy pala palalta varsin toimiva ja kiehtovakin kuva 1900-luvun alun eurooppalaisesta äänilevyalan suurrytyksestä. Monikansallisesta jättiyrityksestä puhuttaessa artikkelikoelma on jopa toimivampi ratkaisu, verrataanpa sitä vaikka Gary Marmorsteinin lähinnä juttukokoelmaksi muotoutuneeseen Columbian historiaan (Gary Marmorstein: *The Label. The Story of Columbia Records. Thunder's Mouth Press 2007*).

Musiikki on myös sotaa ja politiikkaa: Lindström AG:n toiminta peilautuu artikkeleissa 1900-luvun ensimmäisen puoliskon poliittiseen historiaan ja sen suureen saksalaiseen tragediaan. 1930-luvun alun lama ja yritysruusiot, kansallissosialistinen Saksa ja sen julistamat boikotit juutalaistaustaisille taiteilijoille, toisen maailmansodan tuhopommitusten vaikutus äänilevyteollisuuteen ja taiteilu jaetussa Saksassa idän ja lännen välillä antavat oman taustansa myös Lindström-konsernin tarinalle.

Lindström-konsernin pitkälti saksalaisen yrityshistorian rinnalla tutustuttavat yksittäiset artikkelit mm. yhtiön tähtilaulaja Richard Tauberin vaiheisiin ja Lindström-konsernin levytystoimintaan mm. Portugalissa, Tanskassa, Bosnia-Herzegovinassa ja Serbiassa.

Lindström-historian kuvitus on runsas ja nostalginen. Osa teksteis-

tä on englannin lisäksi luettavissa myös saksaksi.

– MARKO TIKKA

Lippu, uhri ja kansakunta

Tuomas Tepora: Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945. Väitöskirja Helsingin Yliopisto. 332 s.

Tuomas Tepora: Sinun puolestas elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917–1945. WSOY 2011. 480 s.

Väitöskirjallaan *Lippu, uhri, kansakunta: ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945* lipun, uhrin ja kansakunnan suhteesta Tuomas Tepora pureutuu kansallisen symboliikan ydinkohtiin ja koskettaa samalla kansakunnan historiallisen itseyttämyksen herkkiä kipupisteitä. Tutkimuksen tulkintakehiköinä toimivat ryhmäkokemukset ja -rajat, joiden kautta lipun ja uhrin tematiikka sidotaan Suomen historian dramaattisiin taitekohtiin ja niissä näyttäytyviin poliittisiin ristiriitoihin. Erityisesti luokka- ja kielijaot toimivat ryhmärajojen tulkinallisina koordinaatteina. Tutkimuksen aikajänne ulottuu itsenäisyyden alkuvaiheista toisen maailmansodan loppuun tarkastelun tiheydessä kansallisiin kriisiaikoihin.

Väitöskirja on sivumäärältään laaja, sisällöllisesti runsas ja metodologisesti moneen suuntaan aukeava tutkimus, jonka ambitiotaso ylittää tuntuvasti keskivertoväitöskirjalle asetettavat standardit. Väitöskirjan keskeisissä teemoissa risettyvät usean tieteenalan tutkimustraditiot. Eräänlaisena teoreettisena yleiskehikkona toimii nationalismitutkimus, jonka taustalta

on tunnistettavissa ainakin Benedict Andersonilta ja Michael Billigiltä, mutta aivan erityisesti Anthony Smithiltä saatuja vaikutteita. Teporan tapa nähdä kansakunta ei vain ideologisena konstruktiona vaan ennen muuta jaettujen symbolien kautta välittyvänä, kollektiivisia identiteettejä läpäisevänä ”pyhänä” kokemuksena, jossa immanentit heimouskonnolliset piirteet sulautuvat transsendentaaliin kristillisiin painotuksiin, tulee hyvin lähelle Smithin esittämää nationalisminäkemyä. Kotimaisessa tutkimuskentässä Teporalla ovat puolestaan olleet hyvänä tukena etenkin Matti Klingen uraauurtavat tutkimukset Suomen lipun syntymävaiheista ja lippuun liitetystä kulttuurisista, poliittisista ja symbolisista merkityksistä. Samoin muun muassa Juha Siltalan, Risto Alapuron, Johanna Valeniuksen ja Ilona Kempvaisen tutkimukset ovat tarjonneet tutkimukselle tärkeää keskustelupohjaa.

Väitöskirjan tutkimusasetelma on kuitenkin omintakeinen, monitieteisyydessään ja metodologisessa sekakäytössään miltei yltiöpäinen. Nationalismitutkimuksen lisäksi Teporan väitöskirjassa liikutaan ainakin sodan kulttuurihistorian, psykohistorian, antropologian, sosiologian ja uskontotieteen alueilla. Monitieteistä tutkimusotetta kuvaa hyvin tieteenalaluokitteluihin taipumaton metodologia-apparaatti, jossa keskeisessä osassa on viestinnäntutkija Carolyn Marvinin ja psykologi David W. Inglen vuonna 1999 ilmestynyt teos ”Blood Sacrifice and the Nation”. Niin ikään väitöskirjassa analyysivälineenä käytetty objekti-suhdeteoria on psykoanalyttisestä viitekehystä tuotettu yhteiskuntatutkimuksellinen sovellutus.

Tutkimuksen moniaineisuus sisältää erinomaisen mahdollisuuden innovatiivisiin avauksiin, mutta tuo väistämättä mukanaan myös koko joukon – nimenomaan oppinäytetyössä – vaikeasti rat-

kaistavia ongelmia. Tepora on sekä onnistunut erinomaisesti että joiltain osin myös epäonnistunut ottamassaan tehtävässä. Suurimmat ongelmat liittyvät massiivisen teoria-, metodi- ja aineistomassan hallintaan. Pyrkimys ilmaista yhden tutkimuksen puitteissa maksimaalisesti oma oppineisuutensa johtaa monin paikoin sisällölliseen hahmottomuuteen, jossa fokus häviää usein lukuisten assosiaatioiden verkkoon. Aineiston systemaattisempi käsittely ja keskeisten tulkinnallisten kategorioiden nostaminen selkeämmin esiin tutkimuksen jäsennyksessä olisi tuottanut lukijan kannalta nautittavamman lopputuloksen. Samoin teoreettisten päätelmien läpinäkyvämpi dokumentointi olisi sitonut paremmin yhteen nyt paikoin melko erillisinä edenneet teoria- ja empiriatasot. Ongelmia pohjustetaan jo epäkonventionaalisella johdannolla, joka on suorassa linjassa koko tutkimuksen esitystapaan ja sisällön käsittelyyn.

Tutkimuksen teoreettinen ja metodinen työkalupakki on mitta-va ja epäilyksettä laadukas väitöskirja olisi syntynyt vähemmälläkin vaivalla. Runsaudella on myös sisällölliset varjopuolensa. Lukuisat tulkinnalliset juoksutukset tuovat toki lisäväriä tutkittaviin ilmiöihin, mutta harmillisen usein ne avautuvat enemmän tekijälle itselleen kuin temaattista linjakuutta ha-kevalle lukijalle. Konkreettista aineistoa tavoittamattomina ne eivät myöskään jaksakaan kantaa alkua pidemmälle. Eräänä hieman pidemmälle vietyinä, mutta silti keskeneräiseksi jääneenä avauksena mainittakoon vaikkapa muistamisen tutkimukseen liittyvä problematiikka osassa III ”Väkivallan käsittely (1919–1938)”. Osa alkaa eräänlaisella johdannoksi ymmärretyllä luvulla ”Kollektiivinen muistaminen ja lippukulttuuri”, joka antaa odottaa tämän näkökulman läpäisevän kantavana juonteena koko luvun. Jatkossa seuraakin

muistamiseen liittyviä aiheita, mutta niiden yhteyttä muistamisen problematiikkaan ei enää selkeästi osoiteta, vaan lukija jätetään yksin arvailujensa varaan. Vastaavia pienempiä avauksen tasolle jääneitä teoreettisia juoksutuksia tutkimuksessa on lukuisia. Tasapuolisuuden vuoksi on kuitenkin syytä todeta, että vaikka ne rikkovat työn rakennetta ja vaikeuttavat tekijän ajatuksenkulun seuraamista, tutkimuskeskustelun virittäjinä ja jatkokehittelyä ajatellen niillä on oma tärkeä arvonsa. Ne myös osoittavat tekijän kiitettävää assosiointikykyä, joka on luovan tutkimuksen keskeinen edellytys.

Näistä ongelmista huolimatta – ja ehkäpä osittain juuri niistä johtuen – Tepora on onnistunut rakentamaan monipuolisen kuvan suomalaisesta lippukulttuurista ja sen ympärillä käydyistä poliittisiin ja kielellisiin ristiriitoihin palautuvista symbolisista kamppailuista. Tarkastelemalla lippua yhtäältä pyhään samaistuvana toteemina, jossa toteutuu yhteisön kiinteys ja toisaalta symbolina, jolla osoitetaan yhteisön yhteen kietoutunut uhraamisen ja väkivallan käytön valta, Tepora onnistuu syvästi valottamaan suomalaisen kansakunnan identiteetikamppailuja ja niiden sisään kätkeytyneitä tunnekerroksia. Objekti-suhdeteoriolla hän tavoittaa muun muassa Anthony Smithin peräänkuuluttaman emotionaalisen kokemuksellisuuden uhriin valmiin yksilön ja väkivallan oikeutta käyttävän nationalistisen kollektiivin välillä. Tämän tunnetasolla tapahtuvan yhteensulautumisen osoittamisella Tepora luo puolestaan pohjan teoreettiselle rakennelmalleen lipun pyhitämisestä ja viime kädessä sen nostamisesta edustamaan koko valtakunnan toteemista lippuruumiista.

Monitasoisuudessaan ja metodologisessa innovatiivisuudessaan Teporan tutkimus on poliittista historiaa parhaimmillaan. Vaikka tut-

kimusta voisi yhtä lailla paikantaa vaikkapa kulttuurihistoriaan tai psykohistoriaan viittaamalla poliittiseen historiaan siksi, että Tepora on jäsentänyt tutkimuksensa historiakehikön nimenomaan poliittisten käännekohtien kautta. Sen kolmessa pääluvussa tarkastellaan hieman erilaisin metodisin painoituksin lipun, uhrin ja väkivalan kompleksista suhdetta kansakuntaan.

Ensimmäinen luvusta kattaa sisällissotaa ympäröivät vuodet, jolloin repiviä poliittisia ristiriitoja käsiteltiin ja "valtatyhjiötä" täytettiin myös lippukysymyksiin kytkeytyvillä intohimoilla. Luku osoittaa kiinnostavasti, miten värillä oli ja ei ollut väliä aina siitä riippuen, miten poliittinen valta siihen symboloitiin ja miten sen avulla ryhmärajoja kansakunnan sisällä määritettiin. Erityisesti punainen oli "punainen vaate" monella taholla, mutta osin eri syistä. Toisaalta sinivalkoisen kannatus saattoi kääntyä punaiseksi tai punakeltaisen sinivalkoiseksi ryhmärajojen piirityssä uudelleen. Lippujen värisymboliikkaan voisi ehkä saada lisäväriä uskonnollisesta värisymboliikasta ja erityisesti ottamalla huomioon herrännäisyyden perinteinen punavärin karttaminen "punikkikammiosella" Pohjanmaalla.

Osiittain tähän liittyy kysymys siitä, mitä yleisiä päätelmiä voidaan perustellusti tehdä sinivalko- ja punakeltakannattajakuntien yhteiskuntapoliittisista asenteista. Epäselväksi jäi esimerkiksi, mihin nojaa käsitys, jonka mukaan "Suomi ja sen sinivalkoinen lippu edustivat hyvää äidillistä kiinnekohtaa, turvasatamaa, jonka liepeisiin kääriytyä" ja punakeltainen puolestaan "individuaatiota, henkilökohtaiseen ja samalla kollektiiviseen vapautteen pyrkimistä pois kannattelevalta tukahduttavaksi muuttuneesta olotilasta" (s. 70).

Toinen kronologisesti etenevä jakso kattaa 1920- ja 1930-luvun ja piirtää lippukamppailujen kautta

komean kaaren sotienvälisen Suomen sosiaalisesta, poliittisesta ja mentaalista tilasta. Erityisesti Itsenäisyyden Liiton järjestelmällinen toiminta valtakunnan merkitsemiseksi sinivalkoisilla lipuilla ja eri väestöryhmien kokoamiseksi yhteisen pyhän symbolin, tai kuten Tepora ilmaisee, "kansakunnan ruumiin ja toteemin" ympärille, tuo uutta valoa kansakunnan yhtenäistämisen prosessiin viime sotien edeltävänä aikana. Toisaalta luku osoittaa hyvin sen rikkinaisuuden, mikä sisällissodan jälkeisessä Suomessa vallitsi ja jossa liput ja niiden värit toimivat valtasuhteiden konkreettisina merkkeinä. Kieltämällä hävinneen osapuolen ryhmäsymbolit ja levittämällä hegemonisen toteemin kaikkien väestöryhmien palvottavaksi porvarillinen Suomi pyrki kiistämään hävinneiltä sisällissodan traumaattisen perinnön, mutta tarjosi samalla yhteisessä lipussa symboloituvaa uhrivalmiutta kansakunnan eheyttämiseksi.

Luku nostaa esiin kysymyksen sukupuolen ja kansallisen eheyttämisen välisestä suhteesta. Jos lippu – kuten Tepora esittää – symboloi äiti maata, joka siten luovutti myös uhrin omasta sylistään, miksi äidin, maan, lipun ja uhrin keskinäisproblematiikka jää tutkimuksessa ensimmäistä pääosaa lukuun ottamatta niin vähälle huomiolle? Toinen samaan tematiikkaan liittyvä kysymys nousee uskonnon ja uhrivalmiuden välisestä suhteesta, joka näyttäytyy erityisen keskeisenä tutkimuksen kolmannessa, viime sotia käsittelevässä osassa. Jos lippukulttuuria tehokkaasti levittänyt Itsenäisyyden Liitto ei erityisesti uskonnollistanut uhriajattelua, mistä kytkös sitten niin luontevasti syntyi heti talvisodan syyttyä? Mikä osa naisilla nuorison kasvatujina ja toisaalta naisjärjestöillä kotirintamatyössä oli tässä mentaalisisä valmennuksessa? Ja edelleen, olivatko lippukulttuuri ja uskonnollisesti väritetty uhriajattelu ennen sotaa kanavoituneet eri

organisaatioihin ja vain hetkellisesti yhdistyneet talvisodan kriisikautena? Itsenäisyyden Liiton ohella myös muiden kansalaisjärjestöjen roolin huomioiminen lippukulttuurin ja uhriajattelun iskostajana saattaisi yleisemminkin valottaa lipun, kansalaisyhteiskunnan, kansakunnan, valtakunnan ja valtion välistä vaikeasti avautuvaa vuorovaikutussuhdetta.

Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä kysymyksistä ja jatkokysymyksistä, joita Tuomas Teporan väitöskirja synnyttää. Ne kertovat siitä merkityksestä, joka tutkimuksella on, ei vain tavanomaisena opinnäytetyönä vaan myös aidon tieteellisen keskustelun virittäjänä ja edistäjänä. Vaikka olen edellä esittänyt etenkin muutoseikkoihin, esitystapaan ja systematisointiin liittyviä huomautuksia, totean samalla painokkaasti, että kyseessä on teoreettisesti ja metodologisesti kunnianhimoinen ja runsaaseen lähdeaineistoon perustuva väitöskirja, jossa tekijän laaja oppineisuus yhdistyy monitahoisiin tulkintalinjoihin ja tuottaa tuoreita ja tutkimuksellisesti innovatiivisia tuloksia.

– IRMA SULKUNEN

Holokaustista ja tulkinnosta

Antero Holmila: Holokausti. Taapahtumat ja tulkinnat. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2010, 355 s., kuvitettu.

Holokaustia voi kiistatta pitää 1900-luvun osalta eräänä eniten erilaista kirjallisuutta tuottaneista historiallisista tapahtumasarjoista. Suorastaan pahan arkkityypiksi nostettu holokausti on kiinnostanut tutkijoita, muistelijoita ja muita kirjoittajia siksi paljon, että maailman suurimmasta kirjalli-

suusluettelosta, 112 maata kattavasta 71 000 kirjaston WorldCat-tietokannasta on löydettävissä holokaustista jo lähes 93 000 nimikettä. Eikä tutkimuksen ehtymisestä ole näkyvissä merkkejä. Päinvastoin, monet holokaustiin liittyvät aiheet odottavat edelleen tutkijaansa. Kylmän sodan päättymisen avaamat Itä-Euroopan arkistot ovat myös omalta osaltaan luo- neet uusia mahdollisuuksia aiemmin tutkimuksessa sivuun jääneiden aiheiden käsittelyyn.

Holokausti taustatekijöineen, päätöksentekoprosesseineen ja toteuttajineen, uhreineen ja sivustakatsojineen muodostaa kokonaisuuden, josta ei ole helppo luoda historiallista esitystä edes jossakin määrin kohtuullisessa laajuudessa. Jos kuvaan lisätään vielä edes keskeinen osa holokaustiin liittyvästä tutkimuksellisesta ristivedosta: erilaiset tulkinnat ja niiden edustajat, on esityksen laatija entistäkin haasteellisemmän työn edessä. Tämän tehtävän Antero Holmila on ottanut itselleen ja pyrkii vastamaan siihen 355-sivuisella teoksellaan *Holokausti – Tapahtumat ja tulkinnat*.

Ongelmitta Holmila ei ole kuitenkaan hankkeestaan selvinnyt. Kattavaan kokonaisesitykseen holokaustista pyrkivä teos kärsii aiheen massiivisuudesta. Teoksen kaikesta jotakin -rakenne tekee kirjasta tietyssä määrin tilkkutäkki- mäisen, jota teoksen 11 pääluvun ja 60 alaluvun jäsentely vielä entisestään vahvistaa. Aiheen systemaattinen lähestymistapa tuo käsittelyyn toistoa ja hajanaisuutta: samaa asiaa käsitellään työn eri luvuissa, kokonaiskuvaa tapahtumista ja tulkinnoista joutuu rakentamaan useammasta eri yhteydestä kokoamalla. Teoksen laaja-alaisuus ohentaa myös käsittelyn paikoitellen pinnalliseksi – Holmila joutuu usein yksinkertaistamaan tapahtumia, niiden syitä ja seurauksia. Teos olisi kaiwannut myös huolellista tarkastuslukua. Nyt siihen on

jäänyt erilaisia asiavirheitä, epätarkkuuksia ja epäohdonmukaisuuksia.

Holmilan teoksen temaattinen painotus on tekijöissä ja sitä kautta myös holokaustin synnyssä ja siihen liittyneissä tulkinnoissa; osuus kattaa lähes puolet teoksen laajuudesta. Holmila esittelee holokaustin Euroopan laajuisena kansanmurhana, jolla oli eri puolilla Hitlerin imperiumia omat tukijansa ja oma dynamiikkansa. Holokaustin varmasti merkittävimmän yksittäisen päätöksen, joukkotuhonnan laajentamisen Neuvostoliiton juutalaisten joukkoteloituksesta Euroopan kattavaksi kansanmurhaksi Holmila näkee aiheutuneen Hitlerin idän sotaretkien hiipumisesta. Jos suunnitelma Euroopan rodullisesta uudelleenjärjestelystä kävi mahdottomaksi sodan voiton lipuessa Saksan näpeistä, voitiin ainakin natsimielikuvien juutalainen vihollinen tuhota, kuten Holmila toteaa. Tätä ”tappion alho” -tulkintaa on edustanut jo 1980-luvulta lähtien ennen kaikkea Philippe Burrin. Holmila tuo kyllä toisaalla kirjassaan esille myös Christopher R. Browningin ”voiton euforia” -tulkinnan antamatta sille silti samaa painoarvoa. Itse liputaisiin kuitenkin jälkimmäisen puolesta, sillä jos Hitlerin syksyn 1941 äärimmäisen toiveikasta mieltä- laa tarkastelee esimerkiksi Goebelsin päiväkirjojen tarjoamasta kurkitusluukusta, niin ”voiton euforia” vaikuttaisi kyllä ”tappion alhoa” todennäköisemmältä tulkintavaihtoehdolta päätöksille.

Suomalaiselle lukijakunnalle mielenkiintoisinta Holmilan teoksessa on varmasti vuonna 1942 Suomesta Saksaan luovutettujen kahdeksan juutalaisen tapauksesta esitetty uusi tieto. Kun luovutettujen kohtalosta kirjoitettaessa on aiemmin tukeuduttu luovutuksesta ainoana elossa selvinneen Georg Kollmanin todistukseen, jonka mukaan luovutetut olisi kuljetettu Tallinnasta Berliiniin kautta Ausch-

witziin, on norjalainen tutkija Anton Weiss-Wendt kiistänyt vuonna 2009 ilmestyneessä teoksessaan Kollmanin todistuksen luotettavuuden. Weiss-Wendt on väittänyt Viron turvallisuuspoliisin lähteisiin nojaten, että Kollmania lukuun ottamatta kaikki Suomesta luovutetut juutalaiset olisi surmattu Tallinnan keskusvankilassa vain muutama päivä heidän Tallinnaan saapumisensa jälkeen. Weiss-Wendtin mukaan Kollman itsekkään ei olisi koskaan ollut Auschwitzissa, vaan että Kollman olisi kuljetettu Virossa pakkotyöläisenä länteen ja hänet olisi vapautettu sodan loppuvaiheessa Itävallassa.

Tässä yhteydessä voi kumota myös Holmilan teoksessaan esittämän väitteen siitä, että suomalaisen holokaustia sivuavaan historiankirjoitukseen olisi jäänyt elämään virheellinen, ylikorostunut käsitys 20. tammikuuta 1942 pidetyn ns. Wannseen konferenssin merkityksestä holokaustin päätöksenteossa. Holmila pohjaa näkemyksensä Tuomo Polvisen ja Elina Suomisen vuosina 1964 ja 1979 julkaisemiin tutkimuksiin. Tämän käsityksen varmasti saakin, jos rajaa huomion vain vanhempaan tutkimukseen. Mikäli allekirjoittaneen teos *Aleksandriasta Auschwitziin – Antisemitismin pitkä historia* (1999) luetaan mukaan ”suomalaiseen holokaustia sivuavaan historiankirjoitukseen”, niin voin todeta tuoneeni siinä jo tuoreeltaan esille 1990-luvun muuttuneen näkemyksen Wannseen konferenssin luonteesta.

Mitään sinänsä uutta holokaustista Holmilan kirja ei tarjoa. Lähinnä suurelle yleisölle tarkoitettu teos on kuitenkin ensimmäinen alun perin suomeksi ilmestynyt kokonaisesitys aiheesta, ja Holmila ansaitsee tässä mielessä kiitokset pioneeriystään.

– EERO KUPARINEN

Kiinnostavasti radiosta ennen kuin siitä tuli leivänpaahdin

Lasse Vihonen: Radio sodissamme 1939–1945. SKS, Porvoo 2010. 331 s.

Radio on ollut ja jossakin mielessä lienee edelleen tehokkaimpia mielialoja muokkaavia välineitä. Tämän seikan me ammattihistorioitsijat olemme usein helposti unohtaneet, sillä radio-ohjelmat ovat kadonneet suurimmaksi osaksi taitavaan tuuliin heti sen jälkeen, kun ne on lähetetty.

Jotakin sentään jää: toisen maailmansodan ajalta suomalaisestakin radiosta on pelastunut jälkipolville koko joukko nauhoituksia, niin viiltäviä tunnelmia sisältäviä kuin virallisia tiedotuksiaakin. Onpa Neuvostoliiton Suomeen lähettämästä sotapropagandasta koottu aikanaan kokonainen kirjakin. Tosin tuo nimi-merkki Jahvetin ”Suomi Neuvostoliiton radiossa” (Suomen kirja 1942) lienee kuulunut vuosikymmeniä ns. vähemmän viitattuihin teoksiin. Se avaa propagandanakin – autenttisten, pikakirjoitettujen radiolähetysten ja Jahvetin niihin tekemien ivallisten huomioiden avulla – kiintoisan kuvan sotaisan radio-toiminnan sielunelämään.

Kiintoisan kuvan sota-ajan radion sielunelämään tarjoaa myös Lasse Vihosen *Radio sodissamme 1939–1945*. Eläkkeellä oleva radioarkiston päällikkö on kirjoittanut laajan, perustutkimuksen luonteisen esityksen, joka on oiva katsaus tärkeään osaan sotavuosien mentaalista maailmaa. Teoksessa käydään Suomen Yleisradion sota-aika läpi kronologisesti. Esitystä kehystetään radiotoiminnan teknisiä puolia ja radiossa sotaan varustautumista edeltävää kehitystä kuvaavilla luvuilla.

Työn pääosissa ovat paitsi radio-toiminnan käytännön järjestäminen poikkeusoloissa ja radion valtiollinen ohjailu, myös lähetysten vastaanotto. Tätä viimeksi mainittua puolta, joka on meidän näkökulmastamme ehkä kiehtovin näkökulma tutkittaessa radion toimintaa poikkeusolosuhteissa, valottavat osuvasti radiotarkkailukeskuksen raportit. Lähinnä ulkomaisen radiolähetysten seuraamista valvomaan muodostettiin 1939 radiotarkkailukeskus, joka raportoi lähetyksistä valtionhallinnolle ja sotilasjohdolle. Näitä kiinnostavia raportteja, joita Vihonen peilaa taitavasti sisäisen valvonnan, VIA:n asiamiesten laatimiin mielipidemittauksiin, hän käyttää mielestäni liiankin kliinisesti ja varovaisesti. Olennainen kuitenkin välittyy: radiolla pystyttiin niin rauhoittamaan kuin järkyttämäänkin kansalaisia tarvittaessa.

Vihosen teoksessa on sotavuosien poliittinen historia varsin suuressa roolissa: tällä tavalla se tulee samalla korostaneeksi radion virallista ja valtiollista roolia. Suurihan radion valtiollinen rooli toki oli niin meillä kuin muuallakin, mutta radion mentaalinen merkitys oli vähintään yhtä suuri.

Myös radion viihdyttävä rooli – niin rintamaradioiden toiminta kuin asemiesiltojen radioinnit – jäävät lopulta kirjassa yllättävän vähälle esittelylle. Varsinkin rintamaradioista ilmiönä jäin edelleen, Vihosenkin työn jälkeen, kaipaamaan perusteellista yleisesitystä. Niiden merkitys armeijan mielialäläkkeenä ja myös niiden tuottama horisontti viihteeseen – olivathan rintamaradiot ensimmäisiä kanavia, jotka tuottivat kuuntelijoille heidän eniten haluamaansa ohjelmaa, kevyttä musiikkia, melkein pä kello ympäri – jää edelleen vaille tarkempaa valottamista.

Vihosen työn näkökulma jää varsin kansalliseksi, se on kansallista historiakertomusta noudattava ja paljolti myös radion sisältä ta-

pahtunutta katsova. Näissä näkökulmissa on paljon hyvää, mutta varsinkin vertailua Saksan ja liittoutuneiden radiotoimintaan olisin kaivannut enemmän.

Radio sodissamme 1939–1945 täyttää perustutkimuksen kriteerit, vaikka tulkinnoissaan se onkin varsin perinteinen ja paikka paikoin jopa kuivahko – aiheen mehukkuudesta huolimatta.

– MARKO TIKKA

Kekkonen työmarkkina-politiikka

Seppo Keränen: Ehdollinen demokratia. Urho Kekkonen ja työmarkkinapolitiikka. Turun yliopisto 2010. 352 s.

Seppo Keränen väitöskirjan tutkimusaihe on haastava. Keränen on ottanut tutkimustehtäväkseen kokonaiskuvan luomisesta Urho Kekkonen työmarkkinapolitiisesta toiminnasta ja työmarkkinapolitiisesta ajattelusta. Keränen kuvaus Kekkonen nuoruus- ja sotavuosista on tiivis ja toimii johdantona tutkimuksen varsinaiseen ytimeen eli vuosiin 1950–1981, jolloin Kekkonen oli keskeinen ellei keskeisin sisäpoliittinen toimija.

Tutkimuksen tarkastelujakso on suomalaisessa poliittisen historian tutkimuksessa poikkeuksellisen pitkä. Esimerkiksi Juhani Suomi on pilkkonut oman Kekkos-tutkimuksensa pääosin kuuden vuoden jaksoihin. Työ liittyy tutkimuskeskusteluun etujärjestöjen ja valtiollisten elinten keskinäisistä suhteista. Presidentin, hallituksen, eduskunnan ja Suomen Pankin välisissä suhteissa oli monenlaista vuorovaikutusta, jossa etujärjestöt olivat osapuolina mukana. Näiden kiistojen moninaisuuden kuvaus on tämän tutkimuksen vahvimpia puolia.

Seppo Keränen on tarttunut kolmeen Suomen poliittisen historian kiehtovimpaan ja kiistanalaisimpaan aiheeseen: Kekkoseen, työmarkkinakehitykseen ja kommunisteihin.

Keskeisin jännite Kekkos-tutkimuksessa on tasavallan presidentiksi nousseen poliitikon asema poliittisissa kamppailuissa. Tulkintaerojen ääripäiden mukaan Kekkonen oli joko muiden juonittelujen uhriksi toistuvasti joutuva valtiomies tai kilpailijansa tieltään raivaava häikäilemätön tahtopoliitikko.

Keräsen tutkimusasetelmaan sisältyy vahva jännite. Työmarkkinahistoria on paljolti markkinavoi-
mien, instituutioiden, lainsäädännön, kansantalouden kehityksen ja järjestöjen toiminnan kuvausta ja analysointia. Henkilöhistoria taas paneutuu yksilöön, verkostoihin, sosiaaliseen pääomaan, henkilökohtaisiin motiiveihin ja elämänskaaraan käännekohtiin.

Suomen työmarkkinakehityksen historiallisessa tarkastelussa on ainakin kaksi koulukuntaa. Yleisempi tarkastelukulma on puoluepoliittista valtataistelua korostava. Hieman kärjistäen voi väittää, että tämän koulukunnan mukaan ammattiliitot olivat aina puolueiden käytettävissä. Tarvittaessa työntekijäjärjestöt heitettiin puolueen edun mukaisesti vaikka työtaisteluihin. Suomen työmarkkinakehitystä selittävät tämän koulukunnan mukaan ensisijaisesti puoluepoliittiset motiivit ja juonet. Toinen koulukunta korostaa työmarkkinalogiikkaa. Työvoimankysyntä, työtömyys, muuttoliike, järjestäytymisaste, vertailutyöttömyys ja ammattialan painostusvoima ovat tämän näkökulman mukaan tärkeimpiä työmarkkinakehityksen selittäjiä.

Kommunistien vaarallisuudesta, toimintakyvystä ja vaikutuksesta työmarkkinakehitykseen ollaan suomalaisessa historiantutkimuksessa vähintään kahta mieltä. Etsivän Keskuspoliisin, Suojelupoliisin, Kekko-

sen tai SDP:n aikaistuntoja toistavat tutkijat korostavat kommunistien ammattivallankumouksellista osaamista ja uhkaavuutta. Poliittinen vastustaja näyttäytyy vaarallisena, tehokkaana ja kavalana. Toiset tutkijat korostavat kommunistien suuria sisäisiä ongelmia, toiminnallista tehottomuutta ja heikkoa kykyä ohjata työläisjoukkoja toimintaan.

Keränen ei juuri pohdi näitä jännitteitä vaan asettuu niin työmarkkinahistorian tulkinnoissa korostamaan puoluepoliittisia toimintamotiiveja ja kommunismitulkinnoissaan korostaa SKP:n uhkaa, voimaa ja vaarallisuutta.

Väitöskirjan ansiot liittyvät Kekkonen henkilökuvan ja poliittisen toiminnan moni-ilmeisyyden uudenlaiseen kuvaukseen ja analysointiin. Keränen rakentaa uutta, tasapainoisempaa kuvaa Suomen poliittisen historian yhdestä keskeisimmästä vaikuttajasta. Kekkonen on työmarkkinapolitiikassa sekä vahva aktiivinen toimija että ylivoimaisten vastustajien ja vastusten runtelema uhri. Keräsen työ tuo esiin sen, miten Kekkonen ensin vuonna 1950 joutuu suuriin vaikeuksiin useiden SAK:n jäsenliittojen ja lopulta itse keskusjärjestö SAK:n kanssa. Kekkonen toinen suuri työmarkkinakonflikti on vuonna 1953, jolloin Kekkonen ryhtyi ajamaan STK:n vaatimaa deflaatiolinjaa. STK:n johdon ja Kekkonen välit saavat pitkäaikaisen särön, kun STK veti tukensa palkan- ja hinnanalennusehdotuksilta.

Kekkonen suhde työmarkkinakeskusjärjestöihin oli pragmaattinen. Hän on sivussa, kun tulopoliittikka tulee Suomeen. Näin keskeinen vallankäyttö ei saa jäädä kuitenkaan presidentin vaikutusvallan ulkopuolelle, joten Kekkonen ryhtyy aktiiviseksi toimijaksi vuosina 1969–1971. Tähän häntä Keräsen kuvauksen mukaan houkuttelevat STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki ja Niilo Hämäläinen. Keräsen työssä tulee esiin myös Kekkonen

ja Keijo Liinamaan läheinen yhteistyö 1970-luvulla.

Työn ansioksi on luettava se, että siinä on käytetty ensimmäisen kerran hyvin monipuolisesti Tasavallan Presidentin arkistosäätiön aineistoa, joka koskee työmarkkinakehitystä. Tämä koskee Urho Kekkosen arkistoa ja Jouko Loikkasen papereita. Väittelijä on etsinyt ja löytänyt työmarkkinakysymyksiin liittyvää aineistoa myös muualta kuin työmarkkinakysymyksiin luokitelluista aineistoista. Arkistoaineisto on työssä rajattu hyvin kapeasti. Esimerkiksi MTK:n arkistoaineisto, Keijo Liinamaan kokoelma ja SKP:n aineistot olisivat kuuluneet tutkimusaineistoon.

Aarne Mattilan monipuolinen tuotanto – Työriitojen sovittelun historia (1992), Kunnat työmarkkinapolitiikassa (2000) ja Valtio työnantajana: Valtion työmarkkinailaitos 1955–2005 (2005) – on niin olennainen osa Suomen työmarkkinahistorian perusteoksia, että ne olisivat kuuluneet tämän tutkimuksen lähdekirjallisuuteen. Suomalaisesta työmarkkinahistoriasta on vaikea kirjoittaa laadukasta tutkimusta tutustumatta, viittaamatta ja kommentoimatta hänen tuotantaan. Lähdeluettelosta puuttuu myös allekirjoittaneen väitöskirjan aihepiiriin kuuluva artikkeli ”Maalaisliitto murskattava? Punamullan talouspoliittinen välirikko ja vuoden 1954 eduskuntavaalit” (Historiallisessa Aikakauskirjassa 2/2005), jossa korostetaan vuosien 1953–1954 sisäpolitiikassa enemmän talouspolitiikan sisältöä kuin Keränen, joka painottaa, kuten Juhani Suomi, vahvojen yksilöiden valtataistelua. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden niukuus on poikkeuksellista akateemiselle opinnäytteelle.

Tutkimuksessa käsitellään paljon tapahtumia, joista puuttuu sekä työmarkkinapolitiikka että Kekkonen tai jompikumpi näistä. Pienet sattumukset ja nasevat sanonnat

nousevat väliotsikoinnissa vahvasti esiin kiteyttämättä tutkimuksen sisältöä. Esimerkiksi alaotsikot ”En aio olla kaikkien saatanan kusipäitteen haukuttavana” (s. 180), ”Paska asiassa neljä tuntia” (s. 217), ”Pitänee pohtia viinan voimalla” (s. 225), ”Sähäkkää kuin patruunan veto pistoolin piippuun” (s. 235) eivät auta lukijaa jäsentämään tai hahmottamaan selkeämmin asiayhteyksiä.

Tämä väitöskirja korostaa poliittisia valtataisteluja suomalaisten työmarkkinakonfliktien perimmäisinä syinä. Tapahtumien tarkastelu on enemmän henkilöhistoriallisen perinteen kuin työmarkkinahistorian kysymyksenasettelujen mukaista. Rakenteet, suhdanteet ja osapuolien voimavarojen muutokset eivät ole keskeisiä selittäjiä. Henkilöiden suhteet, puoluepoliittiset yhteistyösuhteet ja keskeisten toimijoiden henkilökohtaiset valtapyyteet ovat kuvauksen ja analyysin kohteena.

Kansantalouden kehitystä, työttömyyttä ja lakkojen runsautta käsitellään tutkimuksessa useasti. Olisi ollut perusteltua esittää tilastotietoja, taulukoita ja kaavioita näistä ilmiöistä. Näin eri vuosien taloudellisen kehityksen ja esimerkiksi lakkoilun suhde olisi tullut tarkemmin kuvatuksi ja mahdollisesti jopa paremmin tulkituksi. Tilastoaineiston puute on johtanut siihen, ettei tekijä ole kyennyt erottamaan toisistaan suuria ja pieniä lakkovuosia.

Työmarkkinahistorian tapahtumahistoriasta tässä tutkimuksessa on keskitytty siihen, miten neuvottelut, ratkaisut ja konfliktit syntyivät. Tutkimuksen keskiössä ei ole kiistojen tai ratkaisujen sisältö. Tämä voi johtua siitä, ettei se ollut niin tärkeää Kekkosellekaan. Jos väittelijä olisi keskittynyt siihen, mistä kiisteltiin ja mitä sovittiin, hän olisi voinut päätyä toisenlaisiin tulokintoihin siitä, miksi tulosopimukset ja työtaistelut syntyivät Suomessa.

Väittelijä on kyennyt tiivistämään Urho Kekkosen pitkän ja monipolvisen elämänkaaren työmarkkinapoliittisesti merkittävät tapahtumat. Yksityiskohtien runsaus ei ole estänyt esittämästä tulokintaa laajasta kaaresta. Keräsen paneutuminen vuosiin 1966–1974 tuo uutta tietoa tasavallan presidentti Kekkosen vahvimman vaikutusvallan ajan suomalaisesta sisäpolitiikasta.

— TAPIO BERGHOLM

Puolustuskyvyn Suomi

Tapio Koskimies: Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1, N:o 14, Helsinki 2010. 299 s.

Mikä oli Suomen puolustuskyky toisen maailmansodan jälkeen? Käytännössä olematon, käy havainnollisesti ja vakuuttavasti ilmi Tapio Koskimiehen Helsingin yliopistossa tarkastetusta väitöskirjasta. Puolustusvoimia koskevat rauhanehdot, armeijan demobilisointi, sotamateriaalin laadun heikkeneminen ja kylmän sodan uhkamallit pakottivat Suomen rakkoon, joka näyttää sitä ahtaamalta mitä syvemmälle historian tutkimus siihen pureutuu.

Epäilykset Suomen puolustusvoimien toimintakyvystä kylmän sodan asetelmissa velloivat jo aikaisten keskuudessa. Koskimiehen teos osoittaa, kuinka todellisia nämä epäilykset olivat. Suomen sotilasjohto oli hyvin tietoinen tilanteesta ja saattoi näkemysensä myös presidentti J. K. Paasikiven ja

muun valtiojohtoon tietoon. Kesti kuitenkin pitkälle 1950-luvulle asti, ennen kuin puolustusvalmiuden puutteita alettiin korjata. Paasikivi ei uskonut Neuvostoliiton miehitykseen, ja saattoi tätä oletusta vasten ottaa tietoisesti riskin ja jättää puolustusvoimat oman onnensa nojaan.

Puolustusvoimien toimintakyvyn ja aseistuksen puutteet eivät olleet ainoa ongelma. Suomen sotilaallisen ulkomaantiedustelun organisaatio purettiin heti sodan jälkeen. Hetken aikaa hapuiltiin pimeässä ilman kunnollista tietoa siitä, mitä maan rajojen ulkopuolella tapahtui ja minkälaisia uhkia Suomeen mahdollisesti kohdistui.

Vähitellen sotilasiantuntijat saivat kuitenkin muodostettua jälkikäteen katsoen varsin realistisen kuvan Suomeen kohdistuneista sotilaallisista voimista sekä siitä, miten Suomi voisi eri skenaarioiden mukaisissa tilanteissa toimia. Sotilaiden tilanteesta vetämä johtopäätös oli suorastaan hämmästyttävän yhdenmukainen. Pian sodan päätyttyä, mutta erityisesti vuoden 1948 ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen jälkeen, Suomessa valmistauduttiin yksinomaan lännen hyökkäyksen torjuntaan.

Koskimies osoittaa seikkaperäiseen ja tarkkaan alkuperäislähdetutkimukseen nojaten, kuinka Suomen sotilasjohto tulkitse YVA-sopimusta sotilaalliseksi liittosopimukseksi ja toteutti lojaalisti virallisen ulkopoliittikan mukaista puolustus suunnittelua. Sotilaallisessa mielessä viholliset olivat lännessä ja auttavat idässä. Muita kuin läntisen uhkamallin mukaisia puolustus suunnitelmia ei Koskimies ole pääesikunnan arkistokokoelmista löytänyt.

Teosta on kokonaisuutena pidettävä varsin onnistuneena. Siinä valotetaan Suomen toisen maailmansodan jälkeistä puolustus suunnittelua ja sen pohjana ollutta tiedonmuodostusta olennaisesti aikaisempaa tutkimusta yksityiskohtaisemmin ja syvällisemmin.

Erityisesti sotilastiedustelun ja pääesikunnan operatiivisen suunnittelun osalta teos on uusia uria aukovaa tutkimusta. Tiedustelun toiminnasta ja järjestelystä emme ole tietäneet paljoakaan, ja tiedot varsinaisesti operatiivisesta suunnittelusta ovat olleet hyvin hajanaisia. Oman kokonaisuutensa teoksessa muodostaa Ruotsin, Britannian ja Yhdysvaltojen Suomeen kohdistuneen tiedustelun ja sotilassuunnittelun tarkastelu.

Sotilaiden katse näki hyvin lähelle, mutta otti aikansa, ennen kuin jotkin uuden maailmanjärjestyksen realiteetit kirkastuivat. Mielenkiintoista on, kuinka suomalaiset sotilassiantuntijat eivät oikein kyenneet arvioimaan ydinaseiden aiheuttamia muutoksia kansainvälisessä turvallisuus- ja sotilaspolitiikassa eivätkä ylipäättään Yhdysvaltojen kasvanutta merkitystä Pohjolan ja Suomen strategiselle asemalle. Aikalaisten silmissä ydinaseille tai kaksinapaisen maailman järjestelmärakenteelle ei vielä osattu antaa riittävää painoarvoa. Myös Ruotsin sotilaallisesta kyvystä tehdyt arviot olivat todennäköisesti turhan optimistisia. Tietojen vaihto ruotsalaisten kanssa näkyy olleen varsin laajaa ja tapahtuneen monilla eri tasoilla. Osa tiedoista saatiin ja vaihdettiin virallisia ja laillisia keinoja käyttäen, mutta merkittävä osa ruotsalaisten Suomesta hankkimista tiedoista perustui tehokkaasti organisoituun vakoiluun.

Kiinnostavaa teoksen antia on myös sen käsittely, mitä Suomessa ajateltiin Neuvostoliiton muodostamasta uhasta. Sotilasiantuntijat pitivät sitä tilannekohtaisena ja suhtautuivat läntisiä virkaveljiään optimistisemmin siihen, kuinka välitön ja pysyvä Neuvostoliiton uhka oli. Neuvostoliiton yllätshyökkäyksen vaaraa eivät suomalaiset asiantuntijat missään vaiheessa pitäneet kovin suurena. Arviot yleisen kansainvälisen tilanteen kiristymisestä vuoden 1950 tienoilla olivat toisaalta samansuuntaisia

esimerkiksi ruotsalaisten arvioiden kanssa.

Eröt suomalaisissa ja läntisissä arvioissa kertovat siitäkin, kuinka hankalaa oli arvioida Neuvostoliiton todennäköisiä toimia kriisitilanteissa ja kuinka monenlaisia vaihtoehtoisia polkuja sotatoimet saattaisivat Pohjolassa seurata. Tähän liittyen työssä valotetaan myös kiinnostavasti puolustusvoimain komentajan Aarne Sihvon ja poliittisen johdon erimielisyyksiä kansainvälisen jännityksen vaikutuksista Suomeen sekä niistä toimenpiteistä, jotka sotilasjohto katsoi välttämättömiksi Suomen puolustuskyvyn kohottamiseksi alennustilastaan.

Se, ettei neuvostoliittolaista näkökulmaa ole voitu selvittää, estää myös sen astetta pitävämmän arvioinnin, miten mahdollinen kriisitilanne olisi edennyt ja miten sotaa todennäköisesti olisi käyty. Eri maiden suunnitelmista ja tilannearvioista teoksessa muodostuvaa kokonaisuutta lienee kuitenkin syytä pitää uskottavana. Joka tapauksessa tulevan sodan kulusta vallitsi huomattava epävarmuus. Tästä huolimatta Suomessa varauduttiin johdonmukaisesti torjumaan lännestä tuleva hyökkäys YYA-sopimuksen mukaisessa yhteistoiminnassa Neuvostoliiton kanssa.

Koskimiehen teos tuo esiin kiinnostavaa uutta tietoa Suomen asemasta kylmän sodan alkuvaiheissa ja on merkittävä päänavaus sotilastiedustelua ja sotilasjohdon toimia koskevassa tutkimuksessa. Jatkossa olisi syytä tarkastella tarkemmin alemman tason upseerien käsityksiä sotilasjohdon määrittämisestä uhkamalleista, joissa viholliskuva oli päinvastainen – lännen hyökkäys – kuin mihiin sodan kokeneet sotilaat ehkäpä mielissään ja toimissaan edelleen varautuivat.

– JUHANA AUNESLUOMA

Siveellinen ryhti ja etelämaalainen veri

Maija Urponen: Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1279. SKS, Helsinki 2010. 328 s.

Yli kaikkien rajojen oli nimeltään kirja, joka julkaistiin vuonna 1954 Armi Kuusela-Hilarion nimissä. Siinä Miss Universumiksi kaksi vuotta aiemmin kruunattu ja sittemmin filippiiniläisen Gil Hilarion kanssa avioitunut Armi Kuusela kertoi (todennäköisesti usean haamukirjoittajan avulla) oman versionsa tarinasta, jossa muhoslaisesta tytöstä tuli maailman ihailema kaunotar ja viileän Pohjolan symboli sekä nopealla päätöksellä Filippiineille avioitunut rouva. Maija Urposen tutkimuksessa tämä erikoislaatuisen ”omaelämäkerta” on yksi niistä lähteistä, joiden kautta Urponen avaa nerokkaalla katseella 1950-luvun Suomessa kiteytyneitä, mutta pitkää historiaa kantavia käsityksiä suomalaisuudesta, kansallisuudesta, sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Käsillä oleva muhkean kokoinen, taitoltaan erityisen näyttävä ja kaunis kirja pohjautuu Urposen viime lokakuussa puolustamaan sukupuolentutkimuksen alan väitöskirjaan *Ylirajaisia suhteita. Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*. Väitöstä kuunneltuani ja tutustuttuani itse väitöskirjaan voin todeta, ettei tässä julkaistussa teoksessa ole tehty suuria muutoksia tai tingitty tieteellisen työn tasosta. Tutkimus on tiivistynyt lähinnä teoreettisen keskustelun ja käsitteistön osalta, kuten laajalle yleisölle suunnatun teoksen kohdalla kuuluu. Kirja edustaakin SKS:n ja ilmeisesti

myös laajemmin suomalaisen tiedekustantamisen uutta väitöskirjäkäytäntöä, jossa itse väitöskirja julkaistaan yliopiston sähköisenä julkaisuna. Aiheeltaan tarpeeksi houkuttelevasta väitöskirjasta julkaistaan kevennetty, populaarimpi versio.

Urposen teos toimii uuden julkaisupolitiikan erinomaisena esimerkkinä. Väitöskirjana se olisi mitä todennäköisimmin julkaistu kustantajan väitöskirjasarjassa, pehmeäkantisena, vähäisesti kuvitettuna laitoksena. Sen sijaan nyt kirjan ulkoasuun on panostettu erityisen paljon: se on kovakantinen, näyttävästi kuvitettu, kauniisti taitettu syvälinen tieteellinen teos.

Suuremmalle yleisölle kirjoittaminen ei ole pakottanut Urposta liikaa tinkimään teoksen sisällöstä. Kirja on edelleen tieteellisesti vankkaa työtä, jossa keskustelut tutkijoiden ja tietyn tutkimusperinteen kanssa ovat läsnä. Lukijalleisuus ja johdanto viitoittavat tutkimuksen peruseräaatteet, tieteelliset keskustelut ja aineistot lukijaystävällisesti. Ainoa missä lukijaystävällisyyteen olisi voitu panostaa enemmän, on viitejärjestelmä, joka paikka paikoin yltyy liian tiheäksi, jopa väitöskirjan vaatimusten ohii. Etenkin suurelle yleisölle suunnatussa teoksessa hiukan enemmän yhteen kootut viitteet palvelisivat kokonaisuutta paremmin. Historioitsija lisäksi aina harmittelee ratkaisua, jossa nootit ovat kirjan lopussa – etenkin silloin, kun ne sisältävät aidosti kiinnostavaa ja tärkeää lisätietoa.

Urposen tutkimuksen lähtökohdanta on sodanjälkeisen Suomen kansallisen identiteetin rakentaminen suhteessa kansainvälisyyteen. Yksinkertaistettuna sen fokuksena ovat suomalaisten naisten ja ulkomaisten miesten väliset suhteet. Tarkoitus ei ole kartoittaa näiden suhteiden elettyä todellisuutta, vaan sitä keskustelua, jota näiden suhteiden osalta käytiin paitsi lähestulkoon kansallismaisuudeksi

kohonneen Armi Kuuselan myös Helsingin olympialaisten kohdalla. Urposen mukaan Helsingin olympialaisissa ilmenevä ”lännen houkutus” tekee niistä kansallisesti merkittävän tapahtuman. Se saa uusia sävyjä, kun sitä tarkastellaan Kuuselan julkisen imagon kautta. Avautuu näkymä 1950-luvun alun Suomeen, jossa kansallisuutta rakennetaan sodanjälkeisessä Euroopassa kiivaasti erottautumalla idästä ja etelästä, hakemalla hegemonista asemaa osana pohjoista valkoista rotua.

Maija Urponen osoittaa, kuinka erottamattomasti nämä kaksi mediatapahtumaa kietoutuvat toisiinsa avatessaan niitä erilaisia käsityksiä, joita suomalaisen naisen ja ulkomaalaisen miehen kohtaaminen on tuottanut. Urponen yhdistää nämä kaksi samanaikaista, mutta luonteeltaan erilaista speksaakkeleita toisiinsa oivaltavalla tavalla ja kykenee osoittamaan, kuinka ”naiset ovat olleet symbolisesti merkittävässä roolissa myös silloin, kun kansakunnan kollektiivisena pyrkimyksenä ei ole ollut rajojen vartiointi ja sulkeminen, vaan niiden avaaminen ja yllärajaisten suhteiden solmiminen” (s. 147).

Helsingin Olympialaisia avataan ennen muuta erilaisen, naisille suunnatun valistusmateriaalin sekä lavean lehtikirjoittelun kautta. Helsingin tultua valituksi olympiakaupungiksi ryhdyttiin vilkkaasti toimeen moraalisen valistuksen saralla. Suomen Naisjärjestöjen Keskusliitto ja erityisesti sen muutamat jäsenjärjestöt kuten Valkonauha ja Siveellisyyskomitea ryhtyivät aktiiviseen Olympiakampanjaan valistaakseen etenkin maalta Helsinkiin tulevia nuoria neitoja kansainvälistyvän kaupungin uhista sekä edesauttaakseen siveellistä käytöstä olympiavieraiden edessä. Urponen asettaa 1950-luvun alun valistusmateriaalin vasten järjestöjen puolivuosisista valistavaa, kasvatuksellista ja valvovaa toimintaperiaatetta, missä siveyden, sivistyksen ja

moraalin puitteet määrittävät kunnollisen naisena olemisen tavan. Naisjärjestöjen valistusmateriaalin lisäksi aineistona toimii esimerkiksi Suomen Kansan Ryhtiliikkeen toimittama *Hyvän käytöksen opas*, muutamia 1950-luvun alun elokuvia sekä runsas lehdistökirjoittelu, jossa juuri naisten ja ulkomaalaisten miesten kohtaamisista olympialaisten aikaan puntaroitiin mitä mielikuivuksellisimmista näkökulmista.

Urponen luo laajoja historiallisia konteksteja näille 1950-luvun alun keskusteluille, ja pystyy vakuuttavasti osoittamaan, kuinka näissä keskusteluissa seksuaalisuuden kytkeminen avioliiton kautta yhteiskunnalliseen järjestykseen liittyi kansakunnan rajojen määrittelyyn. Yksi valistusmateriaalin keskeisistä tuottajista, Rakel Jalas, nimitti äitiyttä suomalaisen naisen asevelvollisuudeksi. Tämä ei ollut toteutettavissa muunmaalaisen miehen kanssa, jolloin kysymys naisten tehtävästä synnyttää nimenomaan Suomelle nousi olennaiseksi.

Naisjärjestöjen tuottamassa materiaalissa siveellisyys ja siveellinen ryhti olivat käsitteitä, joiden avulla nuoria naisia pyrittiin (sen kummemmin käsitettä määrittelemättä) ohjaamaan kohti moraalista subjektiutta, johon ei kuulunut liiallinen innostuminen vierasmaalaisista olympialaisurheilijoista. Kysymys rodusta nousi keskeiseen rooliin, sillä aineiston perusteella ongelmalliseksi suomalaisuuden näkökulmasta nousivat nimenomaan ”etelämaalaiset miehet”. Niin valistuskampanjoissa kuin lehtikirjoittelussa ”etelämaalaisuus” ja ”värillisuus” yhdistyy vierauteenmikä ilmenee hillittömänä seksuaalisuutena ja itsehillinnän puutteena ja kiteytyy luonnehdinnassa ”herkemmästä sukupuolisesta sytyvyydestä”.

Kirjan herkullinen kuvamateriaali olympialaisista kertoo todellista kohtaamisista kisakylän nurkilla, aidan vierustoilta tai kisavieraiden ruokailualueen reunamilla.

Runsaat aineistositaatit ja kuvaukset tarjoavat eittämättä hauskoja hetkiä nykylukijalle, mutta samalla tulee muistuttaneeksi itseään siitä, kuinka samankaltaisin äänenpainoin kansallisista rajoista, naisen seksuaalisuuden mahdollisuuksista ja yllirajaisista suhteista yhä edelleen puhutaan. Sanat voivat olla hiukan toisia, mutta sanoma usein yllättävänkin sama. Sen vuoksi lukijan ei olekaan syytä asettua kaikitietävän, 2000-luvun alun position, joka olisi vapaa 1950-luvun kaiuista. Tarkan analyttisellä, aineistoa kunnioittavalla otteella Urponen kykenee nimenomaan herättämään lukijan myös oman ajan keskustelujen suhteen.

Armi Kuusela valittiin Miss Universumiksi Kaliforniassa juuri Helsingin Olympialaisten alla, ja kisojen päätyttyä hän sai aikaan valtisan yleisöryntäyksen palatessaan Helsinkiin. Kuuselan elämä tuli osaksi julkisuutta hyvin nopeasti, ja hänen elämänsä seuraavat pari vuotta limittyvätkin hämmästyttävästi osaksi fiktiivistä prinsessatarinaa, jonka luomiseen myös Kuusela itse aktiivisesti osallistui niin todellisen elämänsä valinnoillaan kuin tuottamalla eletystä elämästä elokuvia. Syksyn 1952 aikana ehti syntyä elokuva *Maailman kaunein tyttö*, minkä jälkeen Kuusela lähti sovittulle maailmankiertueelle. Se pysähtyi alkuunsa Filippiineille, missä Kuusela kohtasi varakkaan suvun vesan Gil Hilarion. Pari avioitui viisi kuukautta myöhemmin Tokiossa, ja seuraavana vuonna Kuuselan tarinasta ilmestyi useita versioita kirjana ja heti vuonna 1954 elokuva *Now and forever – Nyt ja ikuisesti*. Vuonna 1955 Hilarion teikivät kiertueen Suomessa.

Jopa nykynäkökulmastakin hämmästyttävän nopealla tahdilla medioituneesta speктаakkelista poikunut materiaali sekä laaja lehdistöaineisto on Urposen analyysin kohteena. Tavoitteena on selvittää, miten juuri samankaltaisista yllirajaisista suhteista huolestunut suo-

malainen keskustelu kykeni sovittamaan Kuuselan ratkaisun avioitua filippiiniläisen kanssa osaksi suurta kansallista kertomusta. Millaisia seksuaalisuuteen ja rotuun liittyviä rajoja oli ylitettävissä, ja millä keinoin nämä ylitykset olivat lopulta sopeutettavissa hyväksyttäväksi käytökseksi?

Paradoksaalista kyllä, juuri seksuaalisuus ja kansainvälisyys toimivat Kuuselan kohdalla kansallisten fantasioiden olennaisina elementteinä. Vaikka avioituminen Hilarion kanssa aiheutti kiivasta erontekoa lehdistökeskustelussa, jossa Kuuselan nähtiin avioituvan vanhanaikaiseen, patriarkaaliseen ja naista alistavaan kulttuuriin, kyettiin tämä ratkaisu lopulta liittämään (joskaan ei ristiriidattomasti) kansalliseen kertomukseen puolison yläluokkaisen taustan, varakkuuden ja modernin elämäntavan avulla. Gil Hilarion eurooppalaisuus ja amerikkalaisuus onnistuivat häivyttämään kulttuurista eroa vieraaseen ”kuumaan itään”, mutteivät silti kokonaan poistamaan sitä. Urposen herkullinen analyysi ilmastonin merkityksestä tässä kansallisen sopeuttamisen kertomuksessa on vertaansa vailla. Muistan vastaväittelijä Marianne Liljeströmin todenneen itse väitöstilaisuudessa, kuinka jokaisen pitäisi lukea edes tämä yksi luku Urposen väitöskirjasta. Tähän kehoitukseen voi yhtyä.

Urposen teos leviää otteessaan hämmästyttävänkin laajalle, silti kuitenkin menettämättä terävää kiinnostustaan. Kuuselan tarinan kohdalla lukija saa tutustua Filippiinien kiinnostavaan, koloniaaliseen historiaan ja nähdä, kuinka vuodesta 1946 itsenäistä valtiota rakentanut saarivaltio käytti yhtäläillä Armi Kuuselan hahmoa kansallisen identiteetin rakennusprojektissa. Armi Kuuselan saapuminen Manilaan maaliskuussa 1953 oli samankaltainen speктаakkeliksi kuin paluu Suomeen missikisoista edellisenä vuonna. Miss Universu-

mista villiintynyt väkijoukko aiheutti kiivaan keskustelun lehdistössä, missä huoli kansan ”vulgaa-rista” käyttäytymisestä ja vaatimus itsehillinnästä kertoo samanlaisesta oman maineen varjelemisesta kuin suomalaiset ”ryhtikampanjat” olympialaisten alla.

Urponen on perehtynyt laveasti myös filippiiniläiseen alkuperäis- materiaaliin ja maan historiaan. Näin hän pystyy luomaan merkittäviä yhteyksiä kahden nuoren kansallisvaltion identiteetin rakentamisen välille: luomalla näkökulman yllirajaisuuden ja kansainvälisyyden viitekehystä käsin analyysi osoittaa erityisen suomalaisen kontekstin olevan välittömästi sidoksissa kansainväliseen kenttään. Molemmat maat käyttivät ”maailman kauneinta naista” oman kansainvälisen asemansa todistamiseen: Suomelle Miss Universumiksi valinta sekä Filippiineillä saatu huomio ”vaaleista vaaleimpana neitona” osoitti viimeistään suomalaisten paikan valkoisten länsimaiden osana. Filippiineillä taas Miss Universum ja sitä myöten Suomi asettui Yhdysvaltain rinnalle ”hyväntahtoisen läntisen auktoriteetin paikalle” (253–254).

Yli kaikkien rajojen? on antoisa teos kelle tahansa Suomen sodanjälkeisestä historiasta ja kansainvälistymisestä kiinnostuneelle lukijalle. Erityisesti se sopii niille, jotka haluat lukea terävää sukupuolikirittistä analyysiä suomalaisuuden rakentamisesta vasten rodullisia ja sukupuolittavia diskursseja. Kuten Urponen itsekin teoksensa alussa toteaa, kirja on erityisen tärkeä puheenvuoro tämänhetkisen keskustelujen keskellä. Se historiallistaa ja taustoittaa niitä keskusteluja, joita tälläkin hetkellä kiivaasti käydään siitä, ketkä ovat soveliaita suomalaisia ja ketkä eivät. Kirja näyttää painokkaasti sen keskeisen paikan, mikä rodulla ja seksuaalisuudella on ollut ja on yhä edelleen kansakunnan ja soveliaan kansalaisen määrittelyssä.

– MAARIT LESKELÄ-KÄRKI